

Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala, Lappeenranta
Sosiaalialan koulutusohjelma

Sanna Paukku
Tuulia Heikkinen

LIEVÄSTI KEHITYSVAMMAISEN NUOREN AIKUISEN KOKEMUS OMASTA AIKUISUUDESTAAN

Opinnäytetyö 2010

TIIVISTELMÄ

Sanna Paukku

Tuulia Heikkinen

Lievästi kehitysvammaisen nuoren aikuisen kokemus omasta aikuisuudestaan, 66 sivua, 4 liitettä

Saimaan ammattikorkeakoulu, Lappeenranta

Sosiaali- ja terveystieteiden, Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö, 2010

Ohjaajat: yliopettaja Tuija Nummela, Saimaan ammattikorkeakoulu

Leirikoti -asumisyksikön vastaava ohjaaja Terhi Määttä, Eksote

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää nuoren lievästi kehitysvammaisen aikuisen kokemusta omasta aikuisuudestaan ja siihen liittyvistä taidoistaan. Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus ja tutkimustehtävänä on kuvata lievästi kehitysvammaisen nuoren aikuisen elämää. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat: miten kehitysvammaiset jäsensivät aikuisuuden, miten kehitysvammaiset kokevat oman aikuisuutensa, tulevatko haastateltavat kehitysvammaiset mielestään kohdelluiksi aikuisina ja millaiset aikuisuuden taidot haastateltavilla on. Teoriaosuudessa käsitellään kehitysvammaisuutta, aikuisuutta ja kehitysvammaisen henkilön aikuisuutta.

Itse haastatteluissa kartoitettiin haastateltavien elämäntilannetta ja aikuisuuden taitoja kysymyksillä, jotka oli jaettu 12 aikuisuuteen liittyvään kategoriaan. Haastattelun lopuksi esitettiin kysymyksiä, joilla selvitettiin haastateltavien käsityksiä aikuisuudesta sekä selvitettiin miten he kokevat oman aikuisuutensa. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina teemahaastatteluina. Lisäksi tiedonkeruun menetelmänä käytettiin havainnointia haastatteluhetkellä. Aineiston analysoinnissa käytettiin sisällön analyysiä.

Haastatellut kehitysvammaiset kokivat aikuisuuden muodostuvan monista seikoista. Aikuisuuden määritteinä esille nousivat aikuismainen käytös, täysi-ikäisyys ja aikuistuminen sekä ominaisuuksina kaunis ulkonäkö ja terveys. Rikollisuus ja väkivalta sekä alkoholin käyttö nähtiin negatiivisina asioina. Aikuisuus nähtiin myös monien asioiden kokonaisuutena ja erilaisuus ja yksilöllisyys siihen kuuluvina. Yhtä vielä alaikäistä haastateltua lukuun ottamatta kaikki kokivat olevansa aikuisia. Itsestä aikuisen tekivät täysi-ikäisyys ja aikuistuminen, itsenäisyys ja omista asioista huolehtiminen, itsenäinen asuminen, työssä käyminen ja parisuhde. Haastatellut kokivat pääosin tulevansa myös kohdelluiksi aikuisina. Aikuisuuden taitoina nousivat esiin kodista huolehtiminen, itsestä huolehtiminen, käytännön taidot, omien asioiden hoitaminen, liikkuminen, sosiaaliset suhteet ja ajattelutaidot.

Avainsanat: Aikuisuus, kehitysvammainen henkilö, aikuisuuden kokemus, aikuisuuden taidot

ABSTRACT

Sanna Paukku

Tuulia Heikkinen

Experiences of Adulthood for a Young Adult Client with Mild Developmental Disabilities, 66 pages, 4 appendices

Saimaa University of Applied Sciences, Lappeenranta

Health Care and Social Services, Degree Program in Social Services

Bachelor's Thesis 2010

Instructors: Principal Lecturer Tuija Nummela

Director of the "Leirikoti" Residential Department Terhi Määttä.

The goal of this thesis was to explore how young adult clients with mild developmental disabilities experience adulthood and the skills needed for adulthood. The purpose was to describe the lives of young adult clients with mild developmental disabilities and find out how they see adulthood, how they experience their own adulthood, what kinds of difficulties they have being perceived as adults, and what kinds of adulthood skills they have. Also described from professional literature is the nature of developmental handicaps, adulthood, and adulthood of clients with developmental disabilities.

The research method used in this study was qualitative. Clients with mild developmental disabilities were interviewed regarding their life situations and skills of adulthood. Questions were divided into 12 categories related to adulthood. The data from the theme interviews were analyzed using content analysis.

The results revealed the participants felt that adulthood was comprised of many factors. Grown up behavior, legal adulthood, growing up, and beautiful appearance and health were all seen as features of adulthood. The interviewees saw criminality, violence and alcohol as negative things. All except one under-aged interviewer felt that they were really adults. Factors important to them as adults were legal adulthood and growing up, independence, taking care of business, living independently, working, and having couple relationships. The interviewees mainly felt that they had been treated as adults. Skills of adulthood included taking care of their home and basic activities of daily living, taking care of personal things, mobility in environments outside the residence, social relationships and cognitive skills.

Key words: adulthood, handicapped person, adulthood experience, adulthood skill

Sisältö

1 JOHDANTO	5
2 KEHITYSVAMMAISUUS	6
2.1 Kehitysvammaisuus ja sen määritelmiä	6
2.2 Älyllisen kehitysvammaisuuden aste ja lievä kehitysvammaisuus	8
2.3 Toimintakyky	8
3 AIKUISUUS	10
4 AIKUINEN KEHITYSVAMMAINEN	12
4.1 Sopiva asumismuoto ja kodista huolehtiminen	12
4.2 Työ- ja päivätoiminta	13
4.3 Käytännön taidot ja raha-asiat	15
4.5 Vapaa-aika ja päihteiden käyttö	16
4.6 Seksuaalisuus	16
5 AIKASEMPIÄ TUTKIMUKSIA	18
6 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET JA TOTEUTUS	19
6.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimuskysymykset	19
6.2 Tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmät	21
6.3 Prosessin kuvaus	22
6.4 Yhteinen infotilaisuus	23
6.5 Haastattelujen toteuttaminen	25
6.6 Aineiston analysointi	26
6.7 Luotettavuus	28
7 TUTKIMUKSEN TULOKSET	31
7.1 Kuvaus lievästi kehitysvammaisen nuoren aikuisen elämästä	31
7.1.1 Asuminen ja kodista huolehtiminen	31
7.1.2 Itsestä huolehtiminen ja käytännön taidot	32
7.1.3 Työ/päivätoiminta ja avotyö sekä raha-asiat	34
7.1.4 Liikkuminen ja yhteiskunnallinen osallistuminen	36
7.1.5 Sosiaaliset suhteet, seurustelu ja seksi	37
7.1.6 Päihteet	40
7.2 Aikuisuuden jäsentäminen	41
7.3 Oman aikuisuuden kokemus	43
7.4 Kohteleva aikuisena	46
7.5 Aikuisuuden taidot	49
8 Johtopäätökset	56
9 POHDINTA	59
LÄHTEET	
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Alusta alkaen oli selvää, että tahdomme tehdä opinnäytetyömme kehitysvammaisiin liittyen. Kehitysvammaiset ovat ryhmä, jonka kanssa kumpikin meistä on ollut opintojemme aikana paljon tekemisissä harjoitteluissa, projektiopinnoissa ja kesätyöissä. Uskomme myös molemmat työskentelevämme valmistumisen jälkeen kehitysvammasektorilla. Olemme kokeneet työskentelyn kehitysvammaisten parissa itsellemme luontevaksi ja antoisaksi. Työskennellessä olemme ohjanneet nuoria ja aikuisia kehitysvammaisia. Kehitysvammaisten aikuisuuden tukeminen on noussut asiaksi, jota haluamme tulevana sosionomeina painottaa.

Yleinen suhtautuminen kehitysvammaisiin on muuttunut ajan saatossa. Asenteiden muuttuessa myös palvelut ovat muuttuneet laitoshuollosta avopalveluihin. Nykyään vallalla ovat inkluusio- ja integraatio -ajattelut, joiden mukaan kehitysvammaiset ottavat osaa tavanomaiseen elämäänsä. Vielä on kuitenkin melko pitkä matka siihen, että kehitysvammaiset työskentelisivät normaaleilla työmarkkinoilla ja että he itse pääsisivät vaikuttamaan mahdollisimman paljon omaan elämäänsä. Kehitysvammaisuus ja sen mukanaan tuomat tarpeet säilyvät koko elämän. Jokainen kehitysvammainen on yksilö, ja hänen kykynsä ja tarpeensa ovat henkilökohtaiset.

Nuoria kehitysvammaisia ja heidän itsenäistymistään on tutkittu melko paljon. Aikuisuuteen on kehitysvammaisten kohdalla kuitenkin kiinnitetty varsin vähän huomiota. Kehitysvammaisia on tarkoitus tukea iänmukaiseen kehitykseen. Tämän vuoksi on tärkeää tietää, miten kehitysvammaiset itse kokevat oman aikuisuutensa, jotta tukea ja ohjausta voidaan suunnata oikein. Kehitysvammatyön keskeisimpiä periaatteita on normalisaatio. Vammaisten ihmisten tarpeet ovat pitkälti samanlaiset kuin muidenkin, joten heillä tulee olla samanlaiset mahdollisuudet myös niiden tyydyttämiseen.

Vammaispalvelulaki uudistui 1.9.2009. Uudistuksen myötä vammaispalvelulaki on ensisijainen erityishuoltolakiin nähden. Tämä tarkoittaa sitä, että kehitysvammainen henkilö voi saada tarvitsemiaan palveluja erityishuoltolain perusteella vain jos vammaispalvelulain mukaiset palvelut ja tukitoimet eivät täytä hänen

tuen tarvettaan. Uudistuneen vammaispalvelulain mukaan henkilökohtainen apu on subjektiivinen oikeus kaikille kriteerit täyttävälle vammaisille henkilöille. Lakiuudistus lisääkin kehitysvammaisten itsemääräämisoikeutta.

Opinnäytetyömme aiheena on lievästi/keskiasteisesti kehitysvammaisen nuoren aikuisen kokemus omasta aikuisuudestaan. Haastattelemme seitsemän alle 30-vuotiasta kehitysvammaista henkilöä. Haastateltavien elämäntilannetta ja aikuisuuden taitoja kartoitetaan 12 kysymyskategorian muodossa. Kategorioita ovat taustatiedot, asuminen, omasta kodista huolehtiminen, omasta itsestä huolehtiminen, käytännön taidot, työ/päivätoiminta ja avotyö, raha-asiat, liikkuminen, yhteiskunnallinen osallistuminen, sosiaaliset suhteet, seurustelu ja seksi, sekä päihteet. Oman aikuisuuden kokemuksen lisäksi haastateltavilta kysytään myös kysymyksiä yleisesti aikuisuuteen liittyen.

Opinnäytetyömme tavoiteena on antaa lukijalleen tietoa kehitysvammaisten omista ajatuksista ja kokemuksista. Opinnäytetyössä kartoitetaan kehitysvammaisten aikuisuuteen liittyviä taitoja. Opinnäytetyö antaa mahdollisuuksien mukaan tietoa siitä, miten kehitysvammaisten omat käsitykset taidoistaan ja taitojen todellinen taso kohtaavat.

2 KEHITYSVAMMAISUUS

2.1 Kehitysvammaisuus ja sen määritelmiä

Kehitysvammaisuus määritellään toimintakyvyn laaja-alaiseksi rajoittuneisuudeksi. Kehitysvammaisuus on yläkäsite hyvin erilaisia ilmenemismuotoja saaville ja erilaisista syistä johtuville hankaluuksille oppia ja ylläpitää päivittäiseen elämään liittyviä toimia. (Seppälä 2009b.) Vaikka kehitysvammaisuus tarkoittaa muidenkin elinten kuin hermoston vammoja ja vaurioita, ovat ne kuitenkin merkittävin ryhmä hermoston muun toiminnan puutosten tai poikkeavuuksien lisäksi. Näistä hermoston kehityshäiriöistä merkittävimpiä ovat aivojen kehityshäiriöt, joihin liittyy usein älyllisten toimintojen vajavuutta. (Kaski, Manninen & Pihko, 2009, 16.)

Joissain tapauksissa kehitysvammaisuus todetaan heti syntymän jälkeen, mutta usein se tulee ilmi silloin, kun lapsen kehitys ei etene tavalla jolla on oletettu. Jotta kehitysvammaisuudesta voidaan puhua, tulee vammaisuuden ilmetä ennen 18 vuoden ikää. (Seppälä 2009b.) Laissa kehitysvammaisten erityshuollosta 23.6.1977/519 kehitysvammaiseksi määritellään henkilö, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi.

Maailman terveysjärjestön (WHO) tautiluokituksen ICD-10:n (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems) mukaan älyllinen kehitysvammaisuus on tila, jossa henkisen suorituskyvyn kehitys on epätäydellinen tai kokonaan estynyt (Kaski ym. 2009, 16). Erityisesti kehitysiässä ilmaantuvat taidot ovat heikosti kehittyneitä. Tällaisia taitoja ovat yleiseen älykkyytasoon vaikuttavat älylliset, kielelliset ja motoriset kyvyt. Älyllinen kehitysvammaisuus voi esiintyä sellaisenaan, mutta siihen voi myös liittyä mitä tahansa muita henkisiä ja ruumiillisia häiriöitä. Diagnoosin tulee aina perustua sen hetkiseen toimintatasoon, sillä älylliset kyvyt ja sosiaalinen sopeutuminen voivat ajan mittaan muuttua ja parantua harjoittelun ja kuntoutuksen avulla. Tautiluokitus ICD-10 otettiin Suomessa käyttöön 1.1.1996. (Mäki 2009.)

Amerikan kehitysvammaliitto AAIDD, The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities, määrittelee kehitysvammaisuuden tämänhetkisen toimintakyvyn huomattavaksi rajoitukseksi. AAIDD:n malli älyllisestä kehitysvammaisuudesta on perustaltaan toiminnallinen ja ratkaisevat tekijät ovat kyvyt, ympäristö ja toimintakyky. Kehitysvammaiselle henkilölle on ominaista huomattavasti keskimääräistä heikempi älyllinen suorituskky, johon liittyy rajoituksia kahdessa tai useammassa adaptiivisten taitojen osa-alueista. (Kaski ym. 2009, 16–17.)

Älylliset toiminnot eli henkilön yleinen suorituskky sisältää mm. päättelykyvyn, ongelmien ratkaisun, monimutkaisten asiayhteyksien ymmärtämisen ja kokeemuksesta oppimisen ja oman toiminnan suunnittelun. Adaptiiviset taidot ovat niitä käsitteellisiä, sosiaalisia ja käytännöllisiä taitoja, joita ihminen tarvitsee sel-

viytyäkseen elämästä. Adaptiivisen toimintakyvyn rajoitukset vaikuttavat kykyyn selviytyä päivittäisistä toiminnoista, kykyyn vastata elämänmuutoksiin ja ympäristön vaatimuksiin. (Seppälä 2009b.)

2.2 Älyllisen kehitysvammaisuuden aste ja lievä kehitysvammaisuus

Maailman terveysjärjestön WHO:n mukaan älyllisen kehitysvammaisuuden aste luokitellaan älykkyyssosamäärän mukaan. Lisämääreenä siinä ovat myös kehitysvammaisen henkilön käyttäytymisen häiriöt. Lievästä älyllisestä kehitysvammaisuudesta on kyse silloin, kun älykkyyssosamäärä on 50–69, keskivaikeassa kehitysvammaisuudessa ÄO on 35–49, vaikeassa 20–34 ja syvässä alle 20. Älyllisen kehitysvammaisuuden asteelle voi vielä olla muu määrittely tai se voi olla kokonaan määrittelemätön. (Kaski ym. 2009, 18.)

Lievästi kehitysvammainen henkilö on yleensä henkilökohtaisissa toimissaan omatoiminen ja pystyy aikuisena asumaan joko itsenäisesti tai hieman tuettuna. Monet kykenevät myös työhön, mutta useimmiten he tarvitsevat työssään jonkinasteista opastusta ja valvontaa. Lievästi kehitysvammainen henkilö on melko itsenäinen useimmilla elämän osa-alueilla, mutta hän tarvitsee usein tukea kyttäkseen asioimaan ja hankimaan palvelut, joita hän tarvitsee. Yleensä myös rahankäyttötaidot saattavat olla puutteellisia ja lisäksi lievästi kehitysvammainen henkilö voi olla helposti johdateltavissa, joten hän tarvitsee tukea, jottei hän esimerkiksi liity seuraan, jossa häntä käytetään hyväksi. (Kaski ym. 2009, 20–21.)

2.3 Toimintakyky

Toimintakyky on kykyä toimia tavalla, jota tilanteet ja olosuhteet vaativat. Toimintakyky riippuu olosuhteista ja merkitsee aina ihmisen ja hänen ympäristönsä välistä suhdetta. Useimmiten kehitysvammaisen ihmisen kohtaamat vaikeudet johtuvat siitä, että hänen oma toimintakykynsä on ristiriidassa tilanteista nousevien vaatimusten kanssa. (Somer 2009.)

Toimintakykyyn sisältyvät biologisen prosessin lisäksi myös yksilön ja elinympäristön näkökulmat. Maailman terveysjärjestön WHO:n vuonna 2001 julkistaman toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälisen luokituksen mukaan toimintakyky on laaja yläkäsite ja tarkoittaa kaikkia kehon toimintoja, yksilötason toimintaa ja osallisena oloa omassa elämäntilanteessa. Yksilötekijöihin kuuluvat yksilön elämäntausta ja tämänhetkinen elämäntilanne. Nämä muodostuvat yksilöllisistä ominaisuuksista, eivätkä ole osa terveydentilaa. Ympäristötekijöihin taas kuuluvat henkilön välitön ja yleinen elinympäristö, niihin sisältyvät palvelut sekä palvelujärjestelmä. Fyysinen ja sosiaalinen maailma sekä asenneilmapiiri vaikuttavat toimintakyvyn osatekijöihin joko toimintakykyä rajoittavasti tai edistävästi. (Kaski ym. 2009, 15.)

Maailman terveysjärjestö WHO on myös korostanut toimintakyvyn laaja-alaista kuvaamista ja arviointia. Toimintakyvyn biopsykososiaalinen moniulotteinen malli edustaa toimintakyvyn laaja-alaista arviointiajattelua. Biopsykososiaalinen toimintakyky on samanaikaisesti fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista, eikä näitä toimintakyvyn alueita voida arvioida tai mitata erikseen, sillä ne kytkeytyvät ja vaikuttavat toisiinsa. (Malm ym. 2004, 58.)

KETO ja PSYTO ovat kehitysvammaisten toimintakyvyn arviointiin kehitettyjä arviointimenetelmiä. Kuitenkin koko ajan ollaan kehittämässä uutta toimintakyvyn arviointimenetelmää vastaamaan aikaisempaa paremmin tämän päivän olosuhteita ja tarpeita. (Seppälä 2009a.)

KETO – toimintakyvyn arviointiasteikko sisältää mm. seuraavat osa-alueet: liikuminen, hygienia ja siisteys, kotiaskareet, työkyky, ihmissuhteet, terveellisyys ja vapaa-ajan käyttö. (Matikka ym. 2004, 4.) KETO koostuu kehitysvammaisuuden määritelmän osa-alueista ja sillä saadaan yleiskuva mm. edellä mainituista asioista (Kehitysvammaliitto 2007).

PSYTO eli psykososiaalisen toimintakyvyn arviointiasteikko on menetelmä, jonka avulla voidaan muodostaa yleiskuva arvioitavan henkilön psykososiaalisesta toimintakyvystä ja psyykkisestä hyvinvoinnista. Tämän pohjalta voidaan tehdä myös tarkempia päätelmiä akuutin ongelman syistä ja taustatekijöistä. Lisäksi

menetelmä on helppokäyttöinen ja soveltuu erilaisiin olosuhteisiin sekä erilaisille asiakasryhmille. (Ojanen & Seppälä 2004.)

Uusi kehitysvammaisten henkilöiden toimintakyvyn arviointiin tarkoitettu menetelmä on viimeistelty. Kehittämistutkimus, jossa menetelmän ominaisuuksia selvitetään, käynnistyi syksyllä vuonna 2009. Uusi menetelmä vastaa AAIDD:n vuonna 2009 julkaisemaa kehitysvammaisuuden määritelmää ja siinä on huomattavia uudistuksia verrattuna aikaisempiin menetelmiin. Muun muassa arvioitavan henkilön oma panos arviointitapahtumaan muuttuu uuden menetelmän myötä. Menetelmä julkaistaan vuonna 2010, ja se on tarkoitettu työvälineeksi yksilölliseen tuki- ja palvelusuunnitteluun. (Kehitysvammaliiton toimintakertomus 2009.)

3 AIKUISUUS

Aikuisuus on pitkä jakso ihmisen elämässä, joten se jaetaan usein varhaisaikuisuuteen (ikävuodet n. 20- 40) , keskiaikuisuuteen (ikävuodet 40- 60) sekä myöhäsaikuisuuteen ja ikääntymiseen (60 ikävuodesta eteenpäin) Ikävaiheet ovat vahvasti sidoksissa ellettävään aikakauteen. (Hartikainen ym. 2007, 196.)

Aikuisuutta voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Kun aikuisuutta tarkastellaan yhteiskunnallisena ilmiönä, tarkastellaan esimerkiksi lainsäädäntöä. Ihminen saavuttaa täysi-ikäisyyden 18-vuotiaana. Samalla hän saa yhteiskunnalta erilaisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Fyysisenä ilmiönä aikuisuus merkitsee kasvua ja sukukypsyyden saavuttamista. Yksilö saavuttaa aikuisen sukukypsyyden jo varhaisnuoruudessa, mutta fyysistä kasvua ja kasvuun liittyviä muutoksia tapahtuu varhaisaikuisuuteen saakka. Aikuisuuteen kuuluu vastuu oman terveyden hoitamisesta, perheellisillä myös lasten terveyden hoitamisesta. (Hartikainen ym. 2007, 196.)

Psyykkisenä ilmiönä aikuisuus tarkoittaa ihmisen kehittymistä ajattelevana, tuntevana ja ihmissuhteissa toimijana. Psyykkisesti koetun aikuisuuden katsotaan nykyisin alkavan myöhemmin kuin ennen. Tämä johtuu osaltaan siitä, että kou-

lutukseen käytetty aika on pidentynyt viime vuosikymmeninä ja nuori aikuinen siirtyy myöhemmin itsenäiseen elämään ja perheen perustamiseen kuin aikaisempina vuosikymmeninä. (Hartikainen ym. 2007, 196.)

Colarusson ja Nemiroffin mukaan varhaisaikuisuuden kehitystehtävät (ikävuodet 20–40) ovat seuraavat:

- omista vanhemmista irtaantuminen
- omasta kehosta vastaamisen hyväksyminen
- oman elämänhistorian ja aikarajoitusten tiedostaminen
- seksuaalisen kokemuksen yhdistäminen osaksi itseä
- itsenäiseen elämään sopeutuminen ja läheisten ihmissuhteiden rakentaminen
- mahdollisesta lasten hankkimisesta päättäminen
- lämpimän suhteen muodostaminen lapsiin
- aikuissuhteen muodostaminen omiin vanhempiin
- oman osaamisen kehittäminen
- oman työn ja uran löytäminen
- oman talouden hallitseminen
- oman sosiaalisen roolin ja paikan löytäminen yhteisössä
- eettisten ja henkisten arvojen etsiminen ja vakiinnuttaminen

(Hartikainen ym. 2007, 217).

Vuonna 2009 tehdyssä nuorisobarometrissa selvitettiin, miten 15–29 -vuotiaat nuoret mieltävät aikuisuuden. Kaikkein merkittävimpänä aikuisuuden mittarina pidettiin sitä, kun henkilö ottaa vastuun omista päätöksistään. Suomalaisnuoret muuttavat verraten nuorina lapsuudenkodeistaan. Omilleen muuttaminen lisää vastuu ja itsenäisyyttä mutta myös vapautta. Tärkeänä aikuisuuden kriteerinä pidettiin myös kykyä elättää itsensä (Myllyniemi 2009, 11,138.)

Täysi-ikäisyyden saavuttaminen oli barometrin mukaan vähiten suosittu aikuisuuden määrite. Alaikäisille 18. ikävuoden saavuttaminen tuntui merkittävämmältä rajapyykiltä kuin jo tuon iän ylittäneille. Merkittäväksi aikuisuuden osoittimeksi nuoret valitsivat lapsen saamisen. Erityisesti henkilöt, joilla itsellään oli jo lapsia, olivat tätä mieltä. Avo- tai avioliitto ei kuvastanut nuorten mielestä niin paljon aikuisuutta kuin jälkikasvu. (Myllyniemi 2009, 138.)

4 AIKUINEN KEHITYSVAMMAINEN

Aikuisuuteen liitetään yleisesti ajatus itsenäisyydestä ja itsemääräämisoikeudesta, valta päättää asioistaan mutta myös vastuu tekemisistään. Fyysinen vamma tai kehitysvamma asettaa enemmän haasteita aikuistumiseen. On todettu, että vammaisten nuorten aikuistumisprosessi on keskimäärin hitaampi kuin muiden nuorten. (Malm ym. 2004, 400.)

Kehitysvammaisen henkilön aikuisuuden tukemisen lähtökohtana on ikätason mukainen elämän malli. Kehitysvammainen tarvitsee vielä aikuistuttuaankin muiden ihmisten apua käytännön asioissa ja psyykkistä tukea. On pyrittävä löytämään tasapaino mahdollisimman suuren itsenäisyyden ja välttämättömän riippuvuuden välillä. Arki on paras ympäristö normalisaation eli tavallisen elämän, osallistumisen, vuorovaikutuksen, valinnanvapauden, aikuisuuden ja itsenäisyyden tukemiseen. Keskeisiä elämänlaatuun vaikuttavia tekijöitä ovat asuminen ja yhteisössä toimiminen, työ tai muu päivittäinen toiminta, harrastukset ja vapaa- ajan vietto. (Kaski ym. 2009, 222- 223.)

Aikuistuvan kehitysvammaisen tulisi harjoitella muun muassa seuraavia asioita:

- asioiden hoitamista kotona ja kodin ulkopuolella
- sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tarvittavia taitoja
- yhdessä asumisen ja toimimisen taitoja, kuten toisten huomioimista ja yhteisvastuun kantamista
- kykyä kantaa vastuuta omasta käyttäytymisestä
- itsestä huolehtimisen taitoja
- työhön liittyviä taitoja (työhön lähteminen, työpaikan sääntöjen noudattaminen)
- vapaa- ajan viettotaitoja

(Malm ym. 2004, 196).

4.1 Sopiva asumismuoto ja kodista huolehtiminen

Yksi tärkeimmistä itsenäisen aikuismaisen elämän edellytyksistä on mahdollisuus omaan kotiin. Kokemukset vammaisten henkilöiden jäämisestä asumaan lapsuudenkotiinsa kertovat, että he samalla yleensä jäävät lapsen asemaan iästään riippumatta. Oma asunto on vammaiselle henkilölle usein tavallistakin tärkeämpi, koska hän viettää suuren osan ajastaan siellä. Vammaiset henkilöt osallistuvat edelleen keskimääräistä vähemmän koulutukseen, työelämään ja vapaa-ajan viettoon kodin ulkopuolella. Tämän vuoksi heidän on hyvin tärkeää löytää tarkoituksenmukainen asumismuoto. (Malm ym. 2004, 401–402.)

Autettu ja ohjattu asuminen eroavat toisistaan kehitysvammaisen asukkaan omatoimisuusasteen perusteella (Kaski ym. 2009, 342). Kehitysvammainen, joka tarvitsee jatkuvaa muiden ihmisten apua, voi asua autetussa asumisyksikössä, jossa on henkilökuntaa ympäri vuorokauden. Parempikuntoisille on mahdollisuus ohjattuun asumiseen, jossa ei ole yövalvontaa. Tuettu asuminen puolestaan sopii kaikkein itsenäisimmille kehitysvammaisille, jotka selviävät itsenäisesti omassa asunnossaan, kunhan tarvitessaan saavat apua. (Malm ym. 2004, 382.)

Asuinympäristöstä huolehtimisen tavoitteena on, että kehitysvammainen itsenäisesti ja oma- aloitteisesti pitää oman huoneensa siistinä ja järjestyksessä. Tärkeitä asioita ovat vuoteen sijaaminen, huoneen siivoaminen ja yleisestä järjestyksestä huolehtiminen. Ohjauksessa ollaan aluksi mukana tiiviisti mutta vähitellen vastuuta siisteydestä siirretään yhä enemmän kehitysvammaiselle itselleen. Itsetunnon ja motivaation ylläpitämiseksi on tärkeää, ettei työn jälkeä korjailta eikä vaadita pikkutarkkuutta. (Kaski ym. 2009, 224.)

4.2 Työ- ja päivätoiminta

Työ on paitsi keino hankkia itselleen minimiä parempi toimeentulo myös mahdollisuus itsensä toteuttamiseen, taitojen käyttämiseen, elämänsisällön hankkimiseen, sosiaalisten kontaktien hankkimiseen, itsearvostuksen lisäämiseen ja muiden arvostuksen saamiseen. (Malm ym. 2004, 403) Tavoitteena on kehitysvammaisen säännöllinen työssäkäynti, itsenäinen työhön lähteminen ja työajoista huolehtiminen sekä työ- tai päivätoimintapaikan sääntöjen noudattaminen.

Kehitysvammaisen oma työmotivaatio on myös tärkeä. Työ- ja päivätoiminnan suunnittelussa lähdetään liikkeelle yksilön omasta kiinnostuksesta, hänen toiveistaan ja taipumuksistaan. Toiminnan tulee olla hänen kannaltaan mielekästä ja tarjota mahdollisuuksia sekä opittujen taitojen käyttämiseen että uusien oppimiseen ja vuorovaikutukseen. (Kaski ym. 2009, 226- 227.)

Päivätoiminnassa kehitysvammaisilla on mielekästä tekemistä ja mahdollisuuksia harjaannuttaa sosiaalisia taitoja sekä harjoitella arkiaskareita ja työntekoa. Päivätoiminnan lähtökohta on kuntouttavassa toiminnassa asiakkaan toimintakyvyn ylläpitämisessä tai parantamisessa. (Malm ym. 2004, 383.) Lievästi kehitysvammaiselle henkilölle päivätoiminta voi olla välivaihe perusopetuksesta jatko- tai ammatilliseen koulutukseen tai työtoimintaan. Päivätoiminta voi opettaa käyttäjälleen myös taitoja, joita tarvitaan siirryttäessä ohjattuun tai autettuun asumiseen. (Kaski ym. 2009, 340.)

Työtoimintakeskukset ovat vammaisille henkilöille suunnattuja toimintakeskuksia, joissa heille tarjotaan kykyjensä mukaista työtä. Työtoiminnassa käyminen on vammaisten henkilöiden keskuudessa yleisin arkitoiminnan muoto. (Erikson 2008, 56.) Tehtävät pyritään järjestämään niin, että hän voi taitojen kartuttua siirtyä haastavampiin tehtäviin (Kaski ym. 2009, 340).

Avotyötoiminta tarkoittaa huoltosuhteista työtoimintaa. Avotyössä kehitysvammainen tekee avustavaa työtä tavallisella työpaikalla, mutta ei saa työstään palkkaa vaan työosuusrahaa. Työntekijä ei ole työsuhteessa työpaikkaan. (Malm ym. 2004, 383–384.) Avotyössä voidaan kokea myös yksinäisyyttä ja turvattomuutta. Työelämä voidaan kokea hyvin vaativaksi ja kiireiseksi eikä tukea ole ehkä riittävästi saatavilla. (Erikson 2008, 75.)

Tuetun työllistymisen avulla lievästi kehitysvammainen henkilö voi saada työpaikan normaaleilta työmarkkinoilta. Hänen apunaan toimii työvalmentaja, joka etsii työntekijälle mahdollisimman sopivia työtehtäviä. Työpaikan löydyttyä työvalmentaja auttaa kehitysvammaista tutustumaan työtehtäviin. Kehitysvammainen henkilö on tuetussa työssä normaalissa työsuhteessa ja saa tehtäviensä mukaista palkkaa. (Malm ym. 2004, 383- 384.)

Vuonna 2007 yli 300 kehitysvammaista opiskelijaa vastasi kyselyyn toiveammattistaan. Toiveammatit olivat kyselyn mukaan realistisia ja vastasivat saatua koulutusta. Suosituimpia aloja olivat ravitsemus, kiinteistöhuolto, kuljetus ja liikenne sekä puhdistus. Suurin osa kyselyyn vastanneista piti palkkaa tärkeänä. Kehitysvammaiset nuoret pitivät oikeaa palkkatyötä työtoimintaa mielekkäämpänä vaihtoehtoa. Palkan lisäksi työssä arvostettiin muun muassa mielekästä tekemistä, uuden oppimista ja sitä, että voi tuntea itsensä tarpeelliseksi. (Nummelin, Kehitysvammaliitto) Kehitysvammaisille nuorille järjestetään ammatillista koulutusta, mutta koulutus johtaa erittäin harvoin toimeentulon turvaamaan työpaikkaan. (Haarni 2006, 16.)

4.3 Käytännön taidot ja raha-asiat

Selviytyäkseen työhön, asumiseen ja liikkumiseen liittyvistä toiminnoista ilman jatkuvaa apua tai tukea kehitysvammaisen on osattava ainakin jollain tavalla arvioida ajan kulu, lukea, kirjoittaa ja laskea. Näiden taitojen harjoittelun tavoitteina ovat mm. yksittäisten sanojen tunnistaminen, oman nimen kirjoittaminen, kellonajan katsominen sekä päivittäisten ja viikoittaisten tapahtumien ajankohdan tiedostaminen. (Kaski ym. 2009, 225.)

Puhelimen käyttö on joissakin tilanteissa välttämätön taito. Kehitysvammaisen henkilön on hyvä opetella puhelimeen vastaamaan ja omien asioiden hoitamiseen puhelimessa. Aikuisuuteen kuuluu itsenäisesti oman terveyden hoito ja hygieniasta huolehtiminen niin pitkälti kuin vamman laatu sen mahdollistaa. (Kaski ym. 2009, 226.)

Rahan käytön vaikeudet voivat estää aikuisia kehitysvammaisia hoitamasta omia asioitaan. Raha-asioiden hoitamista voi opetella käyttämällä rahaa ohjautusti. Rahayksiköiden ja rahanarvon opetteleminen sujuu parhaiten ostosten yhteydessä. Rahan käyttöä opettelevan kehitysvammaisen tulisi saada itse maksaa ostoksensa, vaikka se sujuisi hitaasti. Suunnitelmallisuutta harjoitellaan miettimällä, mitä hankitaan ja mihin rahat riittävät. (Kaski ym. 2009, 225.)

Vammaisen henkilön raha- asiat ovat varsin usein edunvalvojan, kuten vanhemman vastuulla. Asumispalveluiden henkilökunta on yleensä valtuutettu raha-asoiden käytännön hoitoon edunvalvojan ohella. Näitä käytännön hoitotehtäviä ovat esimerkiksi laskujen maksaminen ja rahan nostaminen. (Erikson 2008, 108.)

4.5 Vapaa-aika ja päihteiden käyttö

Elämänpiirin laajentaminen ja oman elämän hallinta edellyttävät aikuiselta kehitysvammaiselta mahdollisuutta liikkua lähiympäristössä ainakin pienehköjä matkoja. Liikkumisen varmistamiseksi kehitysvammaisen tulisi osata perustiedot liikennesäännöistä, tärkeiden paikkojen sijainnit ja kulkureitit sekä yleisten liikennevälineiden käyttö tutuilla matkoilla. (Kaski ym. 2009, 224.)

Kehitysvammaiset voivat tarvita tukea löytääkseen mielekästä ja kiinnostavaa vapaa-ajan aktiviteettia ja solmiakseen uusia sosiaalisia suhteita. Tämän vuoksi on tärkeää, että heillä on mahdollisuus osallistua erilaisiin harrastuksiin ja toimintoihin. (Malm ym. 2004. 384.) Toiminta liittyy usein askarteluun, liikuntaan, musiikkiin ja taiteeseen. Samalla tuetaan iän mukaista elämäntyyliä. (Kaski ym. 2009, 344–345.)

Tupakan ja alkoholin käytöstä on syytä keskustella kehitysvammaisen kanssa avoimesti. Kehitysvammaisuus sinänsä ei ole peruste tupakan ja alkoholinkäytön kieltämiselle. Osatakseen tehdä vastuullisia valintoja kehitysvammaisen on oltava riittävän hyvin selvillä niiden vaikutuksista itseensä ja omaan terveyteensä. Alkoholin osalta on myös otettava huomioon sen ja mahdollisten lääkkeiden yhteisvaikutukset. (Kaski ym. 2009, 231.)

4.6 Seksuaalisuus

Useimmat kehitysvammaiset kehittyvät sukupuolisesti keskimääräistä hitaammin, mutta heillä on kuitenkin samat tarpeet kuin kenellä tahansa muullakin ihmisellä. Jos heidän kanssaan ei puhuta seksuaalisuuteen liittyvistä asioista tai aiheeseen suhtaudutaan kielteisesti, saattaa syntyä hämmäntäviä ja muita ih-

misiä häiritseviä tilanteita, kuten itsensäpaljastelua. Sosiaalisesti häiritsevään seksuaaliseen käyttäytymiseen on syytä puuttua, mutta henkilökunnan ja muiden ulkopuolisten ihmisten ei ole syytä kontrolloida vammaisten seksuaalisuutta, jos ei ole ketään häiritsevää tai vahingoittavaa. (Malm ym. 2004, 403- 404.)

Seksuaalikasvatuksessa ja -ohjauksessa on tavoitteena se, että kehitysvammainen henkilö tuntee olonsa turvalliseksi kehittyessään. Annetaan tietoa seksuaalisuudesta sekä annetaan ilmiöille ja kokemuksille nimiä. Kehitysvammainen oppii tunnistamaan omia tunteitaan ja tarpeitaan sekä toteuttamaan niitä itselleen sopivalla ja sosiaalisesti hyväksytyllä tavalla. Kehitysvammainen henkilö tarvitsee samaa seksuaalitietoutta kuin kaikki muutkin. Tietoa tulisi saada kehon muutoksista, soveliaasta seksuaalikäyttäytymisestä, sairauksista, ehkäisystä ja hygieniasta. (Palonen- Munnukka 2009; 78, 84.)

Kehitysvammaisten keskuudessa parisuhteessa eläminen on melko harvinaista. Yhdeksän kymmenestä elää vailla parisuhdetta. Naiset ovat miehiä enemmän parisuhteissa. (Haarni 2006, 21.) Moni lievästi kehitysvammainen löytää kuitenkin itselleen seurustelukumppanin, jonka kanssa voi haluta asua yhdessä tai mennä naimisiin. Heille pitäisi järjestää mahdollisuus yhteiselämään ja oman seksuaalisuutensa vastuuntuntoiseen toteuttamiseen. Kehitysvammaisen ihmisen raskaudenehkäisymenetelmän valinta tapahtuu periaatteessa samoin perustein kuin muunkin väestön. Menetelmän valintaan saattavat vaikuttaa myös vaikeudet kuukautishygienian hoidossa. (Kaski ym. 2009, 235.) Sterilisointi on nykyisin sallittu vain niissä tapauksissa, joissa sterilisoitava itse sitä toivoo, tai tilanteissa, joissa kehitysvammainen on täysin kykenemätön vastaamaan ehkäisystään. (Malm ym. 2004, 404.)

Lasten hankkiminen kuuluu monen kehitysvammaisen elämän suunnitelmiin (Kaski ym. 2009, 235). Lapsia on kuitenkin vain alle kymmenellä prosentilla kehitysvammaisista henkilöistä (Haarni 2006, 21). Kehitysvammaisten henkilöiden lasten hankkimiseen suhtaudutaan ristiriitaisin tuntein. Heidän kykynsä toimia vanhempina on rajoittunut, sillä he eivät välttämättä ymmärrä, mitä lapsen syntymä perheeseen tuo mukanaan. Kehitysvammaisia vanhempia on tarvittaessa tuettava lähiyhteisön avulla ja lastensuojelun keinoin. (Malm ym. 2004, 404.)

5 AIKASEMPIA TUTKIMUKSIA

Kehitysvamma-alan verkkopalvelu Vernerissä on listattu suurin osa kehitysvammaisuutta käsittelevistä tutkimuksista, joita on tehty ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa . Kaiken kaikkiaan kehitysvammaisuutta on tutkittu monesta eri näkökulmasta. Eniten huomiota tutkimuksissa on kiinnitetty itsenäistymiseen ja lapsuuden kodista irtaantumiseen. Kohderyhmänä ovat olleet nuoret kehitysvammaiset.

Itsemääräämisoikeutta ja aikuisuutta on tutkittu muutamissa opinnäytetöissä. Jyväskylän ammattikorkeakoulusta on valmistunut Hasasen ja Vauhkonen vuonna 2002 tekemä opinnäytetyö ”Päätämmekö itse” – Jyväskylällä asuvien kehitysvammaisten ihmisten kokemuksia itsemääräämisoikeuden toteutumisesta. Tutkimuksessa on haastateltu lievästi kehitysvammaisia henkilöitä ja Me Itse Ry: n jäseniä ryhmä – ja yksilöhaastatteluin. (Hasanen & Vauhkonen 2002)

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuoda esiin kehitysvammaisten henkilöiden mielipiteet itsemääräämisoikeuden toteutumisesta ja sen huomioonottamisesta. Opinnäytetyössä on kiinnitetty huomiota erityisesti kehitysvammaisten henkilöiden palveluiden toimivuuteen. Tutkimuksen mukaan lievästi kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeus toteutuu melko hyvin. Tämän tutkimuksen tulokset olivat positiivisempia aiempiin vastaaviin tutkimuksiin verrattuna.(Hasanen & Vauhkonen 2002)

Kehitysvammaliitto on julkaissut vuonna 2008 tutkimuksen ”Erot, erilaisuus ja elinolot”- vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Tutkimuksen on tehnyt Susan Eriksson. Tutkimus toteutettiin puolistrukturoituina teemahaastatteluina. Haastateltavista neljällä on liikuntavamma ja 15:llä kehitysvamma. Tutkimuksessa on kuusi eri aihealuetta: 1.) Perhe, lapsuus ja koulunkäynti, 2.) Työelämän kompetenssit, rajoitteet ja eri arvoisuus, 3.) Vapaa- ajan mielihyvä- vammaisen ihmisen harrastaminen, identiteetti ja nykykulttuuri, 4.) Asuminen, turval-

lisuus ja kontrolli, 5.) Palvelut, toimeentulo ja kulutus, 6.) Ystävyys, rakkaus ja toive perheen perustamisesta. (Eriksson 2008.)

Tutkimus on osoittanut, että suurimmat ongelmat vammaisten henkilöiden elinolosuhteissa liittyvät sosiaalisiin suhteisiin. Valtaosa vammaisista henkilöistä on kohdannut yhteiskunnassa sosiaalista ulossulkemista, palveluita lukuun ottamatta. Mikäli täysivaltainen kansalaisuus ymmärretään kulutusyhteiskunnan jäsenyytenä, rajoittavat köyhyys ja toimeentulo- ongelmat vammaisten ihmisten täysivaltaista kansalaisuutta. (Eriksson, 2008, 177–178.)

Aiemmissakin tutkimuksissa on jo haluttu siis nostaa esille kehitysvammaisten omia mielipiteitä asioista, kuten itsemääräämisoikeudesta. Oli kuitenkin vaikea löytää tutkimusta, jossa olisi tuotu esille heidän mielipiteitään omasta aikuisuudestaan. Aikuisuus ja sen kokemus ovat osa identiteettiä, ja moni aikuinen ihminen haluaa elää ”normaalia” elämää muiden ihmisten kanssa tasavertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Tutkimuksessamme haluamme siis nostaa esille juuri sen seikan, miten kehitysvammaiset henkilöt itse kokevat oman aikuisuutensa, mitä he siitä ajattelevat, kuinka tärkeää se heille on ja miten he kokevat muiden kohtelevan heitä.

6 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET JA TOTEUTUS

6.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Kehitysvammaisten henkilöiden itsenäistymisestä ja aikuistumisesta on tehty melko paljon tutkimuksia. Kuitenkin heidän omia kokemuksiaan aikuisuudesta on ainakin Suomessa tutkittu varsin vähän. Koimme aiheen mielenkiintoiseksi, sillä mielestämme on tärkeää tuoda kehitysvammaisten näkemyksiä ja mielipiteitä omasta aikuisuudestaan esille. Näiden tietojen avulla voidaan kehittää parempia palveluita, menetelmiä ja toimintatapoja lievästi kehitysvammaisen henkilön aikuisuuden tukemiseksi.

Sen lisäksi, että halusimme selvittää, mitä kehitysvammaiset nuoret aikuiset ajattelevat omasta aikuisuudestaan, halusimme tietää, mitä he ajattelevat aikuisuudesta yleensäkin ja minkälainen ihminen on heidän mielestään aikuinen. Tärkeäksi asiaksi tutkimuksessamme nousee myös se, millä tavalla kehitysvammaiset nuoret aikuiset kokevat tulevansa kohdelluiksi. Kohtelevatko muut ihmiset heitä heidän mielestään aikuisina ja kokevatko he saavansa päättää asioistaan, vai saavatko he jollakin tavalla eriarvoista kohtelua tai liian vähän päätösvaltaa oman elämänsä asioissa.

Halusimme myös korostaa juuri kehitysvammaisten omien ajatusten ja mielipiteiden esilletuontia, sillä se jää harmittavan usein hieman taka-alalle tutkittaessa kehitysvammaisuuteen ja erityisesti kehitysvammaisten henkilöiden elämään sekä elämänlaatuun liittyviä asioita. Olemme kuitenkin ottaneet mukaan myös taitoja arvioivan osion, sillä on tärkeää tietää, kohtaavatko kehitysvammaisten henkilöiden omat näkemykset heidän aikuisuuden taidoistaan taitojen todellisen tason kanssa ja minkälaiset aikuisuuden taidot heillä ylipäänsäkin on.

Koko tutkimusaineisto on koottu pelkästään kehitysvammaisia henkilöitä haastattelemalla, sillä useampien näkökulmien sekoittaminen tässä tapauksessa ei välttämättä olisi vastannut tutkimuksemme tarkoitusta. Tämän takia kuitenkin voi olla, että haastateltavat ovat voineet liioitella joitakin taitoihin ja kykyihin liittyviä asioita tai he voivat kokea hallitsevansa jonkin asian paremmin kuin todellisuudessa hallitsevatkaan. Tutkimustuloksia tarkasteltaessa on siis tärkeää muistaa se seikka, että kaikki aineisto on kerätty pelkästään lievästi kehitysvammaisia henkilöitä haastattelemalla. Haastatteluiden aikana myös havainnoimme kehitysvammaista hänen haastattelemisensa lisäksi. Havainnointi on vain pieni osa aineistonkeruun, koska haastatteluaika oli todella lyhyt, noin tunnin verran. Haastattelutilanteessa haastateltavat kehitysvammaiset istuivat ja vastasivat kysymyksiin, joten havainnoitavaa oli hyvin vähän.

Tutkimustehtävämme on kuvata lievästi kehitysvammaisen nuoren aikuisen elämää ja oman aikuisuuden kokemustaan. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat: 1. Miten kehitysvammaiset jäsentävät aikuisuuden; 2. Miten kehitysvammaiset kokevat oman aikuisuutensa; 3. Tulevatko haastateltavat kehitysvam-

maiset mielestään kohdelluiksi aikuisina; 4. Millaiset aikuisuuden taidot haastateltavilla on.

6.2 Tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmät

Tutkimusmenetelmä on kvalitatiivinen eli laadullinen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pyritä määrällisen tutkimuksen kaltaisiin yleistyksiin. Kvalitatiivinen tutkimus tutkii yksittäisiä tapauksia, kun määrällinen tutkimus taas tapausten joukkoa. (Kananen 2008, 24–25.) Todellisen elämän kuvaaminen on lähtökohdana kvalitatiiviselle tutkimukselle ja siinä kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Aineiston hankinnassa käytetään keinoja, joilla tutkittavien ääni ja näkökulma pääsevät esiin, kuten teemahaastattelua ja osallistuvaa havainnointia. (Hirsjärvi ym. 2008, 157.) Tutkija menee tutkittavan ilmiön pariin ”kentälle” haastattelemaan tai havainnoimaan (Kananen 2008, 24–25).

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tarkoituksena on ymmärtää tutkimuskohdetta. Aineiston keruussa käytetään kylläntymisen eli saturaation käsitettä. Aineistoa kerätään niin kauan kun se tuottaa uutta tietoa. Aineisto kylläntyy, kun sama tieto alkaa toistua. (Hirsjärvi ym. 2008, 175.)

Laadullisen tutkimuksen avulla on määrällistä helpompi tuoda mielipiteitä ja ajatuksia esille. Koska opinnäytetyömme pääasiallisena tarkoituksena on juuri kehitysvammaisten henkilöiden omien ajatusten esille tuominen, on laadullinen tutkimus menetelmiltään kaikkein sopivin tähän tarkoitukseen. Aineiston opinnäytetyötämme varten keräsimme ainoastaan teemahaastatteluin, vaikka osa haastattelun kysymyksistä olikin sellaisia, joita olisi voinut kysyä lomakkeella. Kuitenkaan kaikki kehitysvammaiset henkilöt eivät osaa lukea tai kirjoittaa, ja siksi katsoimmekin teemahaastattelun kaikkein parhaimmaksi menetelmäksi kerätä aineistoa. Lisäksi teemahaastattelu antaa haastateltavalle enemmän tilaa puhua sekä kertoa kokemuksiaan, ajatuksiaan ja mielipiteitään.

Haastattelu on tutkimuksessa systemaattinen tiedonkeruumenetelmä. Haastattelulle laaditaan tavoitteet ja haastattelun avulla pyritään keräämään mahdollisimman luotettavaa ja pätevää tietoa. Haastattelulajit erotellaan toisistaan sen

mukaan, miten tarkkaan ennalta määrätty haastattelutilanne on. Haastattelut vaihtelevat täysin strukturoidusta haastattelusta, jossa kaikki kysymykset ovat valmiiksi asetettuja, vapaaseen haastatteluun, jossa vain aihealue on valmiiksi tiedossa. (Hirsjärvi ym. 2008, 202–203.)

Teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu on avoimen ja lomakehaastattelun välimuoto. Tyypillisesti teemahaastattelussa aihealueet ovat ennakolta tiedossa, mutta kysymysten tarkka asettelu ja järjestys puuttuvat. (Hirsjärvi ym. 2008, 202–203.) Etukäteen valitut aihepiirit pohjautuvat periaatteessa tutkimuksen viitekehykseen eli tietoihin, joita tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75).

Havainnointia pidetään haastattelun ohella toisena yleisenä tiedonkeruumenetelmänä laadullisessa tutkimuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 81). Havainnoinnilla saadaan suoraa tietoa tutkittavan käyttäytymisestä. Havainnoinnin avulla voidaan selvittää, toimivatko ihmiset kuten sanovat toimivansa. (Hirsjärvi ym. 2008, 207.) Havainnoinnin ja haastattelun yhdistäminen on monesti hyvin hedelmällistä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 81).

Haastattelukysymykset jaoinme eri luokkiin sen mukaan, mitä aihepiiriä kysymykset käsittelevät. Kysymyksiä oli lisäksi niin paljon, että niiden jakaminen selkeytti niin haastattelujen toteuttamista kuin tulosten analysointiakin. Haastattelu-runko koostuu 12 eri osiosta: taustatiedot, asuminen, omasta kodista huolehtiminen, omasta itsestä huolehtiminen, käytännön taidot, työ/päivätoiminta ja avotyö, raha-asiat, liikkuminen, yhteiskunnallinen osallistuminen, sosiaaliset suhteet, seurustelu ja seksi sekä päihteet. Haastattelun lopussa on aikuisuuteen liittyviä kysymyksiä sekä kysymyksiä siitä, miten kehitysvammaiset kokevat oman aikuisuutensa ja myös kehitysvammaisuutensa sekä minkälaista kohtelua he kokevat muilta ihmisiltä saavansa.

6.3 Prosessin kuvaus

Koska aiheenamme on lievästi kehitysvammaisen nuoren aikuisen kokemus omasta aikuisuudestaan, tarvitsimme haastateltaviksi lievästi kehitysvammaisia

nuoria aikuisia. Yläikärajaksi haastateltaville asetimme 30 vuotta. Työelämän yhteistyötahoa ja apua haastateltavien hankintaan tiedustelimme vammaispalvelutoimistosta ja otimme yhteyttä palveluohjaaja Outi Kiljunen-Pyysaloon. Hänen kautta saimme opinäytetyön työelämäohjaajaksi Terhi Määtän, Leirikoti – asumisyksikön vastaavaan ohjaajaan.

Ensimmäisen tapaamisen sovimme 29.9.2009 Leirikodille. Tapaamisessa kerroimme opinnäytetyömme aiheen ja ideat, joita meillä oli, sekä puhuimme teoriaosuudesta. Lisäksi annoimme kopion alustavasta haastattelurungosta (Liite 1). Pyysimme Terhi Määttää myös hieman arvioimaan alustavan haastattelurungon toimivuutta ja järkevyyttä. Vaihdoimme myös yhteystietojamme ja päättimme sopia seuraavan tapaamisen myöhemmin.

Pidimme ensimmäisen tapaamisen jälkeen vielä kolme yhteistä palaveria, 23.11.09, 16.12.09 ja 5.1.2010. Annoimme tutkimussuunnitelman Määtälle luettavaksi ja lisäksi allekirjoitimme yhteistyösopimuksen. Viimeisen yhteisen tapaamisen pidimme saatuaamme tutkimusluvan Tällöin kävimme läpi sopivia haastateltavia ja mietimme yhdessä haastattelumme kysymyksille sellaisia muotoja, että ne olisivat haastateltaville mahdollisimman helposti ymmärrettävissä. Näin muotoutui lopullinen haastattelurunko (liite 2). Sovimme myös haastateltaville ja heidän omaisilleen tarkoitetun infotilaisuuden ajankohdan.

6.4 Yhteinen infotilaisuus

Kaikki haastateltavaksi pyydetyt 11 kehitysvammaista henkilöä kutsuttiin kirjeellä (liite 3) ja osa lisäksi suullisesti yhteiseen infotilaisuuteen 18.1.2010 klo 17.30. Tilaisuus järjestettiin Leirikoti asumisyksikön tiloissa Lentäjäntie 15 b:ssä. Kehitysvammaisilla henkilöillä oli mahdollisuus ottaa tilaisuuteen mukaan joku tärkeä henkilö, kuten vanhempansa. Paikalle saapui seitsemän kutsuttua, kahdella heistä oli jompikumpi vanhemmistaan mukana.

Infotilaisuuden aluksi kerroimme opinnäytetyömme ideasta. Kerroimme, että olimme päättäneet haastatella nuoria aikuisia kehitysvammaisia henkilöitä heidän aikuisuudestaan. Kerroimme rajanneemme haastatteluihin osallistuvien iän

alle 30:een sekä sen, että olimme päättäneet haastatella noin kymmentä henkilöä. Toivoimme, että osa haastateltavista asuisi asumisyksikössä, osa lapsuudenkodissaan sekä osa itsenäisesti. Olimme laatineet kysymykset jo ennakoon ja aihealueina olisivat mm. asuminen, raha- asiat, opiskelu sekä työssäkäynti. Lisäksi mukana olisi myös kysymyksiä, joilla selvitettäisiin, millainen haastateltavan mielestä on aikuinen henkilö ja onko hän itse mielestään aikuinen.

Infotilaisuudessa kerroimme haastattelevamme haastateltavien omien toiveidensa mukaisesti joko Leirikodin tiloissa tai heidän omassa kodissaan. Haastatteluissa meillä olisi mukana nauhuri, johon haastattelu nauhoitettaisiin. Näytimme nauhurin tilaisuudessa. Haastattelun arvioimme kestävän noin tunnin ajan.

Näytimme suostumuslomaketta (liite 4), joka jokaisen haastateltavan olisi allekirjoitettava ennen haastattelun alkua. Lomakkeella haastateltava todistaa sen, että hän on saanut riittävän tiedon tutkimuksesta ennen siihen osallistumista sekä sen, että osallistuminen on vapaaehtoista. Toimme myös esiin sen, että salassapitovelvollisuus sitoo meitä. Emme saa puhua mitään haastateltavien asioista eteenpäin. Kerroimme, että nauhoitetut haastattelut tuhotaan opinnäytetyön valmistuttua, eikä haastattelutietoja näin käytetä muuhun kuin tämän opinnäytetyön tekemiseen. Haastateltavien nimiä ei tulaisi mainitsemaan missään vaiheessa. Opinnäytetyöraportti on myös kirjoitettava niin, ettei haastateltavien henkilöllisyys ole tunnistettavissa tekstistä.

Kun olimme käyneet läpi opinnäytetyöhön ja haastatteluihin liittyvät asiat, paikallaolijoilla oli mahdollista esittää kysymyksiä. Meillä oli mukana tilanteessa opinnäytetyösuunnitelma sekä valmiiksi laadittu haastattelurunko ja -kysymykset. Halukkaat saivat lukea opinnäytetyösuunnitelmaa. Vanhemmilla oli mahdollisuus katsoa haastattelukysymyksiä. Haastatteluun pyydetyille kysymyksiä ei haluttu näyttää etukäteen.

Paikalla olleilta kehitysvammaisilta henkilöiltä kysyttiin heidän halukkuuttaan antaa haastattelua. Kaikki paikalla olleet olivat valmiita antamaan haastattelun. Jokaiselle sovittiin oma haastattelu-aika ja -paikka. Infotilaisuuteen pyydetyistä

11 kehitysvammaisesta henkilöstä paikalta puuttui neljä henkilöä. Yhden poisjäänti oli tiedossa jo ennen yhteistä infotilaisuutta. Kahdelta infotilaisuudesta poisjääneeltä kysyttiin vielä myöhemmin halukkuutta antaa haastattelua. He molemmat kieltäytyivät. Näin opinnäytetyömme haastateltavien määräksi tuli seitsemän.

6.5 Haastattelujen toteuttaminen

Haastattelut tapahtuivat melko tiiviillä aikataululla 19.–22.1.2010. Haastattelut tapahtuivat haastateltavien kotona. Ennen haastattelun alkua täytimme suostumuslomakkeen. Suostumuslomaketta allekirjoittaessamme kerroimme vielä samalla kaikista muista haastatteluun liittyvistä asioista. Kerroimme haastateltavalle ennen haastattelua hänen oikeudestaan kysyä, jos hän ei ymmärrä kysymystämme, tai tarkentaa epäselviä kohtia. Kerroimme myös, että haastattelu nauhoitetaan ja että sen saa keskeyttää, jos haluaa. Myöskään kaikkiin kysymyksiin ei ole pakko vastata, varsinkin jos kysymys tuntuu liian henkilökohtaiselta tai vaikealta.

Olimme myös itse varautuneet selventämään ja muokkaamaan kysymyksiä helpommiksi tarpeen vaatiessa. Joitakin kysymyksiä täytyikin haastattelutilanteissa muuttaa, poistaa tai lisätä ihan esimerkiksi henkilön asumismuodon, iän tai muun vastaavan syyn vuoksi. Haastattelutilanteesta pyrimme tekemään mahdollisimman rennon ja miellyttävän.

Haastattelut sujuivat hyvin ilman suurempia ongelmia. Erään haastateltavan puheen ymmärtäminen tuotti pulmaa. Häneltä kysyttiin joitakin kysymyksiä moneen kertaan, jotkut kohdat jäivät toistamisesta huolimatta epäselviksi. Myöhemmin hänen haastatteluaan litteroidessamme huomasimme, että jotkut kohdat hänen puheestaan on voitu haastattelutilanteesta tulkita väärin.

Osa haastateltavista kertoi haastattelussa myös paljon asioista, joita ei kysytty. Toiset taas pysyivät tarkasti asiassa ja vastasivat vain siihen mitä heiltä kysyttiin. Eräs haastateltava tuo siivoamisen esille toistuvasti haastattelun aikana. Ilmeisesti se oli hänelle ajankohtainen asia. Eräs haastateltavista puhui haastat-

telun aikana todella hiljaisella äänellä, mikä tuotti vaikeuksia haastattelun litteroinnissa. Yksi haastateltavista hihitteli haastattelun aikana. Häneltä kysyttiin jännittikö hän haastattelua, mutta hän ei myöntänyt jännittävänsä. Yksi haastateltavista ei halunnut vastata seksiin liittyviin kysymyksiin. Muutoin kaikki vastasivat kysymyksiin.

6.6 Aineiston analysointi

Aivan aluksi litteroimme eli kirjoitimme puheesta tekstiksi kaikki seitsemän haastattelua. Tämän jälkeen käytimme kumpikin jonkin aikaa haastattelujen lukemiseen ja läpikäymiseen. Koska olimme jakaneet haastattelurungon kysymykset luokkiin, oli haastattelujen purkukin luonnollista aloittaa luokka kerrallaan.

Tutkimustulosten analysointiin käytimme sisällönanalyysia. Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen tavallisimmat analyysimenetelmät ovat teemoittelu, tyyppittely, sisällönerittely, diskurssianalyysi ja keskusteluanalyysi (Hirsjärvi ym. 2008, 219). Haastatteluin kerätty aineisto oli parasta analysoida teemoitellen, sillä haastatteluihin perehtyessämme esille nousi selkeitä teemoja, joten olisi luonnollista lähestyä aihetta niiden kautta. Lisäksi analysoimme aineiston aineistolähtöisesti.

Aineistolähtöistä laadullista aineiston analyysiä Miles ja Huberman (1994) ovat kuvanneet kolmivaiheiseksi prosessiksi, jonka ensimmäinen vaihe on aineiston pelkistäminen, toinen vaihe on aineiston ryhmittely ja kolmas vaihe teoreettisten käsitteiden luominen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108). Aloitimme aineiston purkamisen siis luokittain ja aikuisuuteen liittyviä kysymyksiä lukuun ottamatta aloimme pelkistää haastattelukysymyksiin saatuja vastauksia. Pelkistämisen ja ryhmittelyn avulla saimme aineistosta luotua yleiskuvan vastanneiden aikuisuuden taidoista ja heidän elämästään.

Varsinaisen aineiston analysoinnin keskitimme tutkimuskysymyksiin liittyvään aineistoon. Analysoinnin pohjaksi otimme tutkimuskysymyt ja ryhdyimme tarkastelemaan niiden kannalta olennaisimpien haastattelukysymysten vastauksia.

Aluksi keräsimme aineistosta ilmauksia, jotka pelkistimme yksinkertaisempaan muotoon. Tämän jälkeen ryhmittelimme samaan asiaan viittaavat tai samanlaiset vastaukset ryhmiksi, joille loimme yläkäsitteet. Teoreettisten käsitteiden luominen jakautuu vielä luokkiin, sillä ryhmittelyn tuloksena syntyneille alaluokille oli löydettävissä vielä yläluokkia ja – käsitteitä. Kuviossa 1 on kuvattu, miten suorasta lainauksesta muodostuu pelkistetyn ilmauksen kautta alakategoria, joka sijoittuu muiden mahdollisten alakategorioiden kanssa yläkategoriaan, jonka nimi lyhyesti kuvaa kaikkea, mitä se tutkimuksen mukaan pitää sisällään.

Kuvio 1. Esimerkki

Suora lainaus	Pelkistetty ilmaus	Alakategoria	Yläkategoria
”- - että muuttuu lapsesta aikuiseksi niinku että tytöt muuttuu naiseksi ja pojat miehiksi.”	muuttuu lapsesta aikuiseksi	fyysinen kehitys	täysi-ikäisyys ja aikuistuminen

Aineisto tutkimustehtävään, kuvaa lievästi kehitysvammaisen nuoren aikuisen elämää keräsimme haastattelun 12 kysymyskategoriasta, joilla kartoitettiin haastateltujen elämäntilannetta ja aikuisuuden taitoja. Vastaukset kysymyseen, miten haastateltavat jäsentävät aikuisuuden, koottiin kysymyksillä, mitä aikuisuus tarkoittaa, millainen ihminen on aikuinen, mitä aikuiset saavat ja mitä eivät saa tehdä sekä yleisesti haastatteluista poimimalla.

Haastateltavien omaa aikuisuuden kokemusta lähestyimme kysymällä kokevatko he ylipäättään olevansa aikuisia. Ja jos kokevat, mikä tekee heistä aikuisen. Aikuisuuden kokemukseen liittyy myös se, kokeeko saavansa päättää omista asioistaan. Lisäksi haastateltavilta kysyttiin, mitä he ajattelevat omasta kehitysvammaisuudestaan.

Aineisto kysymykseen, tulevatko haastatellut kehitysvammaiset mielestään kohdelluksi aikuisina, on kerätty kysymyksistä: Pitävätkö muut ihmiset sinua aikuisena? Saatto omasta mielestäsi samanlaista kohtelua kuin muut aikuiset?

Mitä muut ihmiset ajattelevat jos sinä poltat tupakkaa tai juot alkoholia? ja Kuka päätti muutostasi? sekä poimimalla tekstistä. Pitävätkö muut ihmiset sinua aikuisena? -kysymys on jaettu vielä kolmeen osaan: Pitävätkö vanhempasi sinua aikuisena? Pitääkö henkilökunta sinua aikuisena? ja Pitävätkö tuntemattomat ihmiset sinua aikuisena?

Vastauksen siihen, millaiset aikuisuuden taidot haastateltavilla on, kerättiin haastatteluista poimimalla ja haastattelutilanteista havainnoimalla. Kategorioiksi nousivat kodista huolehtiminen, itsestä huolehtiminen, käytännön taidot, omien asioiden hoitaminen, liikkuminen, sosiaaliset suhteet ja ajattelutaidot.

6.7 Luotettavuus

Tieteellisen tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman luotettavaa tietoa. Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa selvitetään, kuinka oikeudenmukaista tietoa tutkimus tuotti. Luotettavuuden arviointi on välttämätöntä tutkimustoiminnan, tieteellisen tiedon ja sen hyödyntämisen kannalta. (Kylmä & Juvakka 2007, 127.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida tarkastelemalla sen uskottavuutta, vahvistettavuutta, refleksiivisyyttä ja siirrettävyyttä. Uskottavuuden saavuttamiseksi tutkimuksen tekijän on varmistettava, että tutkimustulokset vastaavat tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden käsityksiä tutkimuskohteesta. Uskottavuus voidaan vahvistaa keskustelemalla tutkimukseen osallistuneiden tai samaa aihetta tutkivien ihmisten kanssa tuloksista. Tutkimuksen uskottavuutta osoittaa myös se, että tutkija on riittävän pitkän aikaa tekemisissä tutkittavan ilmiön kanssa. Vahvistettavuus edellyttää tutkimusprosessin kirjaamista niin, että toinen tutkija voi seurata prosessin kulkua pääpiirteissään. Vahvistettavuus on myös ongelmallinen kriteeri. Toinen tutkija ei välttämättä päädy samasta aineistosta samoihin tulkintoihin. (Kylmä & Juvakka 2007, 127–129.)

Reflektiivisyys edellyttää sitä, että tutkija on tietoinen omista lähtökohdistaan tutkimuksen tekijänä. Tutkimuksen tekijän on arvioitava oma vaikutuksensa tutkimusaineistoon ja -prosessiin ja kuvattava lähtökohdat tutkimusraportissa. Siir-

rettävyys tarkoittaa tutkimustulosten siirrettävyyttä muihin samankaltaisiin tilanteisiin. Tutkimuksen tekijän on annettava riittävän kuvailevaa tietoa tutkimukseen osallistujista ja tutkimusympäristöstä, jotta lukija voi arvioida tulosten siirrettävyyttä. (Kylmä & Juvakka, 2007, 129.)

Tutkimuksessa on haastateltu seitsemää aikuista kehitysvammaista henkilöä. Haastattelukysymykset on laadittu niin, että ne olisivat haastateltaville mahdollisimman helppoja ymmärtää. Ennen haastatteluita varauduimme myös siihen, että joutuisimme esittämään joitakin kysymyksiä eri tavalla tai tekemään lisäkysymyksiä, jotta haastateltavat ymmärtäisivät mitä heiltä yritetään kysyä. Pääasiassa haastateltavat kuitenkin ymmärsivät kysymykset hyvin ja vastasivat kysyttyyn asiaan. Lisäkysymyksiä myös esitettiin haastattelun aikana. Osassa vastauksista vastattiin muuhun kuin kysyttyyn asiaan.

Haastattelutilanne tehtiin kehitysvammaisille henkilöille mahdollisimman luontevaksi. Haastattelut pidettiin heidän omissa kodeissa. Haastateltava olisivat voineet valita haastattelupaikaksi myös Leirikoti- asumisyksikön, jos se olisi tuntunut hänestä mukavammalta paikalta tai haastateltava ei olisi esimerkiksi halunnut ottaa opinnäytetyön tekijöitä omaan kotiinsa. Haastattelutilanteessa paikalla oli kaksi opinnäytetyön tekijää ja haastateltava kehitysvammainen. Jossain vaiheessa mietimme, olisiko tilanteeseen voinut pyytää myös jonkun tukihenkilön, jos haastateltavan puheen tuottaminen on haasteellista tai jos hän olisi halunnut tutun henkilön mukaan. Halusimme kuitenkin varmistaa haastateltavan omien mielipiteiden ja ajatuksien esille tulon. Kukaan haastateltavista ei tuonut missään vaiheessa esille, että olisi halunnut tilanteeseen jonkun mukaan.

Kotona asuvan haastateltavan vanhempi poistui oma-aloitteisesti paikalta haastattelun ajaksi. Hän kuitenkin kertoi ennen poistumistaan joitakin perheen taustatietoja. Haastateltavan vanhempi luultavasti arveli taustatiedoista olevan hyötyä opinnäytetyössä. Kerroimme hänelle, että opinnäytetyössä pyritään saamaan haastateltujen oma ääni kuuluviin ja oman mielipiteet esiin. Vanhemman kertomia taustatietoja ei käytetty opinnäytetyössä.

Tunsimme monet haastateltavat entuudestaan työharjoittelujen ja projektiopintojen kautta. Myös muutamat haastateltavat kehitysvammaiset toivat esiin tunnistavansa meidät. Jollekin haastateltavalle saattoi olla helpompi osallistua tutkimukseen, koska emme olleet täysin tuntemattomia. Tiesimme jotain kehitysvammaisten haastateltavien asioista jo entuudestaan. Aiemmat tiedot pyrimme jättämään täysin opinnäytetyön ulkopuolelle. Toinen opinnäytetyön tekijöistä oli lisäksi haastattelujen jälkeen työharjoittelussa ja kesätyössä asumisyksikössä, jossa jotkut haastatteluun osallistuneista asuvat. Opinnäytetyön tiedot pohjautuvat täysin haastatteluihin. Esimerkiksi taitojen osaamista toinen opinnäytetyön tekijä pääsi seuraamaan työharjoittelussaan ja kesätyössään, mutta näitä tietoja ei kuitenkaan käytetty opinnäytetyössä. Aiempien tietojen jättäminen pois opinnäytetyöstä toi oman haasteensa. Meidän piti tarkastaa joitakin kohtia haastatteluista, jotta kaikki opinnäytetyön tiedot pohjaavat varmasti vain saatuun aineistoon. Myös joidenkin tietojen jättäminen opinnäytetyön ulkopuolelle tuntui turhauttavalta, mutta halusimme kuitenkin ensisijaisesti tuoda haastateltujen kehitysvammaisten oman äänen kuuluviin, eikä opinnäytetyössämme ollut tarkoituksena havainnoida haastateltavia kuin vain haastattelehetkellä.

Tiesimme entuudestaan joidenkin haastateltavien seurustelevan. Kaikki kysymykset pyrittiin esittämään haastatteluhetkellä niin, että haastateltava sai itse vastata siihen eikä aiempia tietoja tuotu esille. Koimme haasteena kysyä haastateltavalta kehitysvammaiselta tämän seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä, jos tiesimme myös haastateltavan seurustelukumppanin entuudestaan. Haastateltavat vastasivat kysymyksiin kuitenkin pääasiassa luontevasti.

Osalle haastateltavista puheen tuottaminen on haastavaa. Kysyimme samaa kysymystä haastattelussa monta kertaa, mutta vastaus saattoi siitä huolimatta jäädä epäselväksi. Myöhemmin litteroidessamme haastattelua huomasimme, että joissakin kohdissa haastateltavan vastaukset on voitu tulkita väärin. Haastattelu on ainutkertainen tapahtuma, eikä tilanteessa ollut käytössä minkäänlaisia apuvälineitä. Luotamme haastattelussa saamiimme vastauksiin. Aineistoa analysoidessamme toimme julki jos joku vastaus on vaikeasti tulkittavissa.

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

7.1 Kuvaus lievästi kehitysvammaisen nuoren aikuisen elämästä

7.1.1 Asuminen ja kodista huolehtiminen

Viisi vastanneista sanoo asuvansa omassa asunnossa tai yksin. Yksi asuu vanhempien luona ja yksi vastaa asuvansa sekä vanhempien luona että asumisyksikössä. Havaintojemme mukaan vastanneista yksi asuu vanhempien luona, kaksi asumisyksikössä, kolme tukiasunnossa ja yksi omassa asunnossa ilma tukipalveluja.

Kysyttäessä, mistä asioista haastateltavat kotonaan pitävät, suurimpana nousevat esille konkreettisia asioita, kuten television katselu ja tietokoneella pelaaminen. Myös omaa rauhaa ja omia asioita pidetään tärkeinä. Arkisista asioista, kuten siivoamisestakin, pidetään. Suurin osa haastateltavista on sitä mieltä, ettei kotona ole sellaisia asioita, joista he eivät pitäisi. Yhtä haastateltavista siivous suututtaa, vaikka hän aiemmin mainitsikin siivouksen olevan se asia, mistä hän kotonaan pitää. Myös hälinä ja tappelut mainitaan, vaikka tappeluita ei kuitenkaan haastateltavan mukaan ole sattunut.

Kaikki haastateltavat ovat saaneet itse päättää muutosta nykyiseen kotiinsa. Osassa tapauksista vanhemmat ovat olleet mukana päätöksenteossa. Useimmille muuttoa on ehdotettu mm. vammaispalvelujen sosiaalityöntekijä tai ohjaaja. Yksi on toivonut muuttoa aivan itse. Kaikista haastateltavista muuttaminen oli tuntunut hyvältä. Yhdestä haastateltavasta muuttaminen tuntui kuitenkin oudolta, sillä vastuu mm. laskuista mietitytti. Noin puolet haastateltavista ei halua tulevaisuudessakaan muuttaa pois nykyisestä asunnostaan. Yksi vastanneista pitää mahdollisena, että muuttaa lähemmäs perhettä, ja muutama haastateltavista haluaa tulevaisuudessa asua jossakin muualla. Toinen heistä haluaa muuttaa asumaan yhteen vaimonsa kanssa.

Yli puolella haastatelluista on siivouspäivä, yhdellä haastateltavalla siivouspäivä on vanhempien kanssa sovittu. Lopuilla tiettyä siivouspäivää ei ole, vaan he siivoavat pyydettyä tai silloin kun katsovat tarpeelliseksi. Kaikki siivoavat asuntonsa tai huoneensa itse. Kaksi kuitenkin saa toisinaan siivoamiseen apua vanhemmaltaan, kumpikaan heistä ei asu asumisyksikössä tai tukiasunnossa.

Lauantai on semmonen raattinen siivouspäivä, että siihen kuuluu moppaaminen tietysti ja pyyhittää pölyt ja vaihetaan moppia, imuria imuroidaan ja tietysti kato-taan että kaikki paikat on siistinä ku lähetää täältä kämpästä ulos. Haastateltava 3.

Suurin osa haastatelluista saa ruuan valmiina, vain yksi sanoo tekevänsä ruokia viikonloppuisin. Monet mainitsevat lämmittävänsä itse mikrossa ruokia ja valmistavansa välipaloja. Osa haastateltavista kertoo, että on aikaisemmin tai jonkun kanssa yhdessä valmistanut ruokaa.

Kaikki haastateltavat käyvät itsenäisesti suihkussa. Kaikki hoitavat myös hampaiden pesun itse, osa pesee hampaat vain kerran päivässä tai silloin tällöin. Useat ovat käyneet lähiaikoina hammaslääkärissä ja muutama on saanut huomautuksia hampaiden hoidosta. Kaikki haastateltavat tietävät, milloin vaihtaa vaatteet, eikä huomautteluja ollut tullut kuin muutamalle. Vaatteiden puhtauden lisäksi on huomautuksia tullut myös säänmukaisesta pukeutumisesta. Suurin osa hoitaa myös pyykinpesun itsenäisesti, eräs haastateltava kuitenkin tarvitsee apua pyykkikoneen käynnistämiseen. Kotona asuvan pyykinhuollosta huolehtii vanhempi.

7.1.2 Itsestä huolehtiminen ja käytännön taidot

Moni haastateltava vastaa huolehtivansa hyvinvoinnistaan noudattamalla terveellisiä elämäntapoja, kuten liikkumalla ja syömällä terveellisesti. Myös lääkkeiden ottaminen ja parranajo mainitaan hyvinvoinnista huolehtimiseksi. Kaikki kertovat harrastavansa liikuntaa, useimmiten liikuntaharrastus on viikoittaista. Pyöräily, kävely, jääkiekko ja puntinosto mainitaan liikuntalajeiksi. Kaikki liikkuvat omasta mielestään tarpeeksi.

Kaikki haastateltavat menevät illalla itse nukkumaan. Kotona asuvalle vanhempi huomauttaa nukkumaanmenosta. Toiset menevät joka ilta tiettyä aikana nukkumaan, luultavasti sovitusti, ja joillakin nukkumaanmeno aika vaihtelee. Kaikki heräävät aamulla itse. Osa laittaa herätyskelon itse soimaan ja osa herää ilman herätyskelloa. Kaikki haastateltavat vastaavat nukkuvansa tarpeeksi ja hyvin. Osa kuitenkin kertoi olevansa päivällä väsynyt silloin tällöin tai usein. Ilmeisesti yöunilla ei koeta olevan vaikutusta väsymykseen päivällä.

Haastateltavat kertovat ottavansa sairastuttuaan lääkettä ja lepäilevänsä. Muutama soittaisi heti vanhemmalleen. Myös töistä pois jääminen ja lääkäriin meneminen mainitaan. Vain yksi haastateltavista ilmoittaa itse työpaikalle, jos on kipeänä. Yleensä ilmoittaja on vanhempi tai asumisyksikön ohjaaja. Valtaosalla haastateltavista on jokin lääkitys ja yleensä tiedetään, mihin vaivaan lääkettä syödään. Yksi haastatelluista ei osaa kertoa, mihin vaivaan lääkkeitä syö. Lääkkeiden otosta huolehditaan suurimmaksi osaksi itse, mutta joillekin lääkkeet annetaan. Lääkkeet ostaa apteekista joko kehitysvammainen itse, hän ohjaajan kanssa tai ohjaaja/vanhempi huolehtii lääkkeiden hankinnasta.

Sithän mie makoilin. Sit otan tietysti lääkkeen. Jos tulee vatsatauti ni otan kosta. Pikkusen se sit auttaa sitä. Haastateltava 7

Valtaosa vastanneista kertoo osaavansa lukea. Kaikki lukutaitoiset ja yksi lukutaidoton ilmoittavat osaavansa kirjoittaa. Vain yksi myöntää, ettei kirjoittaminen ole hallinnassa omaa nimeä lukuun ottamatta. Kellonajat osataan varsin hyvin. Osa kertoo osaavansa puoli- ja tasatunnit, yksi ei osaa lukea digitaalisia aikoja, mutta tavallisesta kellotaulusta hän osaa katsoa kellonajat. Kysyttäessä kellon aikaa sillä hetkellä, osalla niistä, jotka olivat kertoneet osaavansa kellon, meni aika kuitenkin jonkin verran vikaan. Kaikki osaavat käyttää kännykkää. Haastateltavat kertoivat osaavansa niin soittaa, vastata kuin laittaa tekstiviestejäkin.

Suurinta osaa kodinkoneista osataan käyttää. Kuitenkin hellaa harvempi osaa tai saa käyttää. Hellan käyttöä muunmuassa pelätään esimerkiksi tulipaloriskin takia. Mainitaan myös, ettei uunia voi käyttää kuin aikuisen valvonnassa. Halua

hellan käytön harjoitteluun on. Osa haastatelluista kertoo osaavansa nostaa itse rahaa pankkiautomaatista. Toisilla on joku mukana nostamassa rahaa, osan pitää vielä harjoitella pankkiautomaatin käyttöä ja yhdelle käy rahaa nostamassa ohjaaja.

7.1.3 Työ/päivätoiminta ja avotyö sekä raha-asiat

Kaksi haastateltavista on parhaillaan ammatillisessa koulutuksessa. Toinen on ammattiopiston työelämään valmentavalla –luokalla ja toisesta valmistuu kiinteistöhoitaja. Muut ovat jo aiemmin suorittaneet ammatillisen koulutuksen. Valmistuneet ovat ammatiltaan kiinteistöhoitajia ja kokki. Osa haastateltavista ilmoitti käyneensä Kaprakan erityisammattiopiston (nykyisen Luovin) tai hotelli- ja ravintolasuurtalousalan erityslinjan.

Kaikki jo valmistuneet käyvät kehitysvammaisille suunnatussa työtoiminnassa Laptuote -säätöillä. Yksi käy työtoiminnan ohella avotyössä ja kertoo työn olevan lautahommia. Eräs toinen haastateltavista on aiemmin ollut avotyössä, mutta tällä hetkellä hän käy ainoastaan työtoiminnassa. Laptuote – säätöillä työtoiminnassa olevat kertoivat tekevänsä pääasiassa kudontatöitä, kuten mattojen kudontaa ja erilaisia käsitöitä. Eräs haastateltava kertoi tekevänsä kaikenlaisia töitä, ja haastatteluhetkellä hän kertoi pussittavansa lusikoita. Kaikki haastateltavat kertoivat pitävänsä työtehtävistään.

Haastatelluilta kysyttiin, ovatko he kyllästyttyään saaneet vaihtaa työtehtäväänsä. Osa vastanneista kertoo joskus kyllästyneensä ja saaneensa vaihtaa, osa taas ei ole kyllästynyt työtehtäviinsä lainkaan. Kaikki työssäkävistä tietävät saavansa palkkaa, osa tietää palkan määrän tarkasti, toiset taas eivät muista palkan suuruutta ollenkaan. Suurin osa työssäkävistä ei haluaisi tulevaisuudessaakaan vaihtaa työpaikkaa. He, jotka vasta haluavansasivat vaihtaa työpaikkaa tulevaisuudessa, haluaisivat mieluiten työskennellä kaupassa. Heiltä, jotka ovat vielä ammatillisessa koulutuksessa, kysyttiin, mitä työtä he haluaisivat tulevaisuudessa tehdä. Toinen pohtii, että työn pitää olla sellaista, jonka hän sitten hallitsee ja osaa. Toinen haluaisi tehdä sisähommia, mieluiten putkitöitä.

Joskus tulee mieleen, että vois olla jossain kaupassa niinku työharjoittelussa että. Et tulis vähän enemmän niinku sitä työrupeamaa ja tämmöstä. Et auttaa vähän näitä kauppiaita. Haastateltava 3.

Kaikki haastateltavat kertoivat, että heillä on oma pankkitili. Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastateltavat kertoivat, ettei heillä ole pankkikorttia omassa käytössään. Pankkikortti on yleensä joko vanhemmilla tai asumisyksikön ohjaajilla. Henkilö, joka kertoo, että hänellä on pankkikortti omassa käytössään, kertoo kuitenkin myös saavansa viikkorahaa asumisyksikön ohjaajilta. Tämä viittaisi siihen, ettei kyseinen henkilö säilytä pankkikorttiaan itse. Sama henkilö kertoo myös nostavansa itse rahaa pankkiautomaatista. Hän voi kokea kortin olevan omassa käytössään, sillä hän osaa käyttää sitä vaikka sitä säilytettäisiinkin muualla.

Ainaki mie saan perjantaina niin viikkorahan. Se viis euroa. Haastateltava 4.

Ee ku ne (pankkikortit) on tuolla toinen on äiskällä ja iskällä. Iskä otti sen ku tuli vähän yks kesä kohellettua.. Haastateltava 7.

Haastateltavilta kysyttiin, saavatko he eläkettä tai opintotukea ja asumistukea. Suurin osa tietää saavansa eläkettä ja asumistukea. Yksi haastateltavista ei tiedä, mitä tukia hän saa vai saako ollenkaan. Eräs tietää saavansa jotakin tukea, mutta ei osaa nimetä sitä. Kysyttäessä asumistuen saamisesta eräs haastateltavista vain kertoo vievänsä Kelalta tulevat laskut äidille maksettavaksi.

Ootappa nytten, muistaakseni käytiin yks päivä hakemassa (asumistukea). Tuli Kelasta kirje, kyllä mun pitäs saaha sitä. Haastateltava 7.

Vain yksi haastateltavista ei tiedä maksavansa asumisestaan vuokraa. Sama henkilö kertoo kuitenkin saavansa asumistukea. Tosin hän on vasta hiljattain muuttanut lapsuudenkodistaan asumisyksikköön, joten hän ei välttämättä ole vielä ymmärtänyt maksavansa asumisestaan asumisyksikössä. Suurimmaksi osaksi rahaa kerrotaan kuluvan ruokaan, makeisiin, levyihin ja vuokraan. Kaikilla on mielestään tarpeeksi rahaa elämiseen. Eräs vastanneista kertoo, että joskus rahaa on tarpeeksi ja toisinaan taas ei. Vain muutama haastateltavista kertoo, että heillä on edunvalvoja. Useimpien raha-asioita hoitavat vanhemmat.

Suurin osa kertoo tunnistavansa eri rahat ja tietävänsä rahan arvon, mutta myös vaikeuksia tunnistaa eri rahat ja ymmärtää rahan arvo on. Kaikki haastateltavat käyvät itse kaupassa. Apteekissa kertoo käyvänsä itse vain yksi. Muilla apteekissa on joko joku mukana tai siellä käydään heidän puolestaan. Pankissa asioidaan samaan tapaan kuin apteekissa.

7.1.4 Liikkuminen ja yhteiskunnallinen osallistuminen

Työtoiminnassa käyvät haastateltavat vastasivat kaikki kulkevansa työpaikalle kävellen. Opiskelevista toinen kulkee koulumatkansa pyörällä ja toinen junalla. Suurin osa vastanneista liikkuu kaupungilla jonkun kanssa, kuten ystävien tai perheenjäsenten. Muutama liikkuu kaupungilla myös itsekseen. Harva kulkee linja-autolla. Jotkut ovat käyttäneet linja-autoa aiemmin esimerkiksi työmatkaan. Eräs kertoo osaavansa kulkea linja-autolla tietyn, tutun reitin. Yhden vastanneista on tarkoitus harjoitella linja-autolla kulkemista, mutta digitaalisten aika-
taulujen lukeminen on hänelle vaikeaa.

Välillä käyn itsekseen, joskus kaverin kanssa mutta enimmäkseen tota jos mä haluaisin kaupungille, ni joskus äitin ja isän kanssa kaupunkiin tai sitten ihan itse. Ku osaan liikkua ja kattoo ne autoilija ja nää valot mitkä on, ni on kaltainen, punainen ja vihree, että. Punaisella ei saa mennä, ei keltaisella vaan vihreellä yli. Haastateltava 3.

Junaa ja taksia käytetään vähän. Vain yksi matkustaa junalla säännöllisesti. Useimmat ovat kuitenkin joskus matkustaneet junalla, yleensä jonkun kanssa yhdessä. Muutamalla on taksikortti, jota he käyttävät silloin tällöin. He, jotka taksia käyttävät, eivät kuitenkaan tilaa sitä itse.

Lähes kaikki haastateltavista ovat joskus käyneet äänestämässä, yksi muistaa kyseessä olleen eduskuntavaalien. Muutama ei ole ikinä äänestänyt, eikä yhdellä vielä iän puolesta ole äänioikeutta.

Äänestys on kiva homma. Ja tiedän että se äänestys tehdää niinku nii, että, mennää kaapi taakse ja pistetä ehokkaan numero ja pistetään sitte luukusta sisään. Haastateltava 3.

Sanomalehtiä lukevat kaikki, toiset säännöllisemmin ja toiset taas vain joskus. Yleisimmin luetaan Etelä-Saimaata, mutta myös Helsingin Sanomia ja Iltasanomia sekä mainoslehtiä luetaan. Uutisiakin katsotaan mielellään, vain yhtä ne eivät kiinnosta ollenkaan. Muutaman haastateltavan mielestä on mielenkiintoista ja tärkeää seurata, mitä Suomessa ja ulkomailla tapahtuu. Joskus tai harvoin maailman tapahtumia kertoo seuraavansa muutama, ja yksi haastateltava mitä ilmeisimmin ymmärsi kysymyksen hieman eri tavalla kuin olimme sen tarkoittaneet ja kertoi, mitä tv-sarjoja hän seuraa mielellään.

Kaikki kertovat osaavansa käyttää tietokonetta. Yleisimmin tietokoneella ollaan Internetissä ja katsotaan mm. musiikkivideoita, luetaan sähköpostia ja pelailaan. Eräs haastateltavista maksaa laskunsa nettipankin kautta. Kaikilla ei kuitenkaan ole tietokonetta tai Internetiä kotonaan tai huoneessaan, ja he käyttävät tietokonetta esimerkiksi työpaikalla tai vanhempien luona.

Juuri kukaan haastateltavista ei tiedä kuuluvansa mihinkään yhdistykseen. Yksi kertoo kuuluvansa johonkin yhdistykseen, muttei osaa vastata mihin. Kysyttäessä Kehitysvammaisten tukiyhdistyksestä, yksi haastateltavista vastaa kuuluvansa juuri siihen, yksi ei ole ikinä kuullutkaan kyseisestä yhdistyksestä ja yksi ei tiennyt kuuluuko, mutta kertoo käyvänsä mielellään diskoissa. Diskojen järjestämisessä on mukana Kehitysvammaisten tukiyhdistys.

7.1.5 Sosiaaliset suhteet, seurustelu ja seksi

Kaikilla haastateltavilla on ystäviä. Toisilla ystäviä on heidän mukaansa melko paljon, toisilla taas muutama. Ystäviin on tutustuttu pääasiassa koulussa, mutta myös työpaikalla ja jo lapsuudessa.

Kukaan haastateltavista ei ole perheensä ainoa lapsi, vaan kaikilla on sisarusia. Kuitenkin sisarusten kanssa tavataan melko harvoin. Vain muutama haastatelluista kertoo tapaavansa sisaruksiaan viikonloppuisin, muut tapaavat sisaruksiaan harvemmin. Sisarusten luona kyläillään ja sisarukset kyläilevät haastateltavien luona, kyläilyt ovat kuitenkin melko harvinaisia. Muutama haastateltavista pitää sisaruksiinsa yhteyttä puhelimitse, mutta saman verran on myös nii-

tä, jotka eivät soittale sisarusten kanssa ollenkaan. Kotona asuvalta haastateltavalta ei kysytty yhteydenpitoon ja kyläilyyn liittyviä kysymyksiä, sillä myös hänen sisaruksensa asuvat vielä kotona.

Suurin osa haastateltavista tapaa vanhempiaan usein tai jopa päivittäin. Jotkut kuitenkin vastasivat tapaavansa vanhempiaan vain joskus ja tapaamisten välillä saattaa mennä pitkäkin aika. Vanhemmat käyvät myös haastateltavien luona kylässä. Kaikki tosin soittelevat vanhempiensa kanssa säännöllisesti. Kotona asuvalta haastateltavalta jätettiin nämäkin kysymykset väliin. Sen sijaan häneltä kysyttiin, pitääkö hän kotona asumisesta, ja hän kertoo viihtyvänsä hyvin.

Harrastuksia haastateltavilla on kaikkiaan melko paljon. Monet harrastivat jotakin liikuntaa, esimerkiksi uintia tai vesijumppaa. Esimerkiksi vesijumppa on harrastus, jossa on kehitysvammaisille oma ryhmänsä, Lappeenrannassa on myös muita kehitysvammaisille suunnattuja liikuntaryhmiä ja ilmeisesti useampi haastateltavista osallistuu juuri niihin. Myös musiikkia ja elokuvien katselua harrastetaan. Yksi haastateltavista kertoo lisäksi harrastavansa naisia, siis naisten katselua. Vain yhdellä haastateltavalla ei ole mitään harrastusta. Hänkin tosin on aikaisemmin harrastanut liikuntaa.

Kaikki kertovat pitävänsä harrastuksistaan. Lähes kaikki haastateltavat haluaisivat kokeilla jotain uutta harrastusta, jos heillä olisi siihen mahdollisuus. Rumpujen soitto, näytteleminen ja eri pallopelit ovat harrastuksia, joita haluttaisiin kokeilla tai alkaa harrastaa. Yksi haastateltavista kertoo kokeilleensa uutta harrastusta, nyrkkeilyä, jokin aika sitten, mutta se ei kuitenkaan ollut hänen lajinsa, joten se jäi vain kokeiluksi.

Kaikki haastatelluista ovat seurustelleet joskus. Yksi haastatelluista kertoo, että hänellä oli tyttöystävä, mutta nyt tyttö seurustelee toisen pojan kanssa. Syyksi siihen, ettei hän seurustele tällä hetkellä, hän ajattelee nuoren ikänsä ja sen, että hänellä on finnejä. Eräs vastanneista kertoo, että välillä hänestä tuntui että hän seurustelee, mutta välillä sitten taas ei tunnukaan siltä. Eräs kertoo seurustelewansa laulaja Hanna Pakarisen kanssa. Haastattelussa jäi tarkentavien ky-

symysten jälkeenkin epäselväksi uskooko hän todella seurustelewansa idolinsa kanssa. Yksi vastanneista on kihloissa.

Mukava, luotettava, kaunis, hyvännäköinen ja seksikäs ovat piirteitä, joita hyvässä poika/tyttöystävästä kerrotaan olevan. Seurustelukumppanilta toivotaan myös kunnioittamista, rehellisyyttä ja luotettavuutta, niin ettei tämä flirttailisi muille. Eräs haastateltavista ajattelee, että hyvä seurustelukumppani olisi samantyyppinen kuin itsekin on, mikä tarkoittaa hänen kohdallaan rauhallisuutta. Toinen ei halua alkaa listata hyviä ominaisuuksia, koska kaikki ihmiset ovat kuitenkin samanarvoisia.

No semmonen joka kunnioittais ja ois vähän semmonen rehellisempi ja eikä koko ajan ois muita naisia flirttailemassa. Siitä mie en oikeen voi hyväksyä. Haastateltava 6.

Kaikki on ihan samanlaisia, tai samanarvoisia. Olkoon sit ihan mimmonen tahansa, samanarvoisia kaikki. Haastateltava 7.

Haastatelluilta kysyttiin heidän haluaan perustaa perhe ja saada lapsia. Yksi haastatelluista ei antanut kysymykseen selvää vastausta. Haastateltujen joukossa on heitä, jotka eivät joko ole asiaa sen enempää ajatelleet tai ovat varmoja, etteivät tule hankkimaan lapsia. On myös vastanneita, jotka haluavat lapsia tai haluavat niitä mahdollisesti. Eräästä vastauksesta käy ilmi, että ennen lasten hankkimista olisi löydettävä hyvä aviomies. Lapsien mukana tuleva vastuu tulee esille joiltakin vastanneilta.

Se on vähän hankala juttu, että — ei tuu samaan lasta, koska siinä on hirvee hoito, siinä on hoitamista niinku koirassakii. Haastateltava 3.

No sitä kyllä on tässä monta kertaa pohittu, että se vois ollakki mahdollista. Tyttöystävä sitä kysyi, että haluanko mie ihan lapsia. Miehän vastaan, tai niinku sanoin et kyllähän sitä voi olla, mut se on sellasta, niinku kova vastuu. Haastateltava 2.

Yksi haastatelluista ei halunnut vastata seksiin liittyviin kysymyksiin. Eräs kertoo, ettei ole harrastanut seksiä muttei myöskään tiedä mitä ehkäisy on. Useampi kertoo harrastavansa seksiä, tietävänä ehkäisystä ja myös käyttävänsä

sitä. Joku vastasi harrastavansa seksiä mutta ei käytä ehkäisyä. Yhden haastatellun vastaukset ovat epäselvät, hän muun muassa sekoittaa seksin suklaakeksiin. Seksin harrastamista ja ehkäisyä pidetään kaiken kaikkiaan melko tavallisena asiana.

Tulihan sitä (seksiä) joskus alussa vähän tehtyy mut nyt jääny. Nyt niinku seurustellaan vaan. Haastateltava 7.

7.1.6 Päähteet

Vastanneiden suhtautuminen tupakan polttoon ja alkoholijuomiin on kielteinen. Vain yksi vastanneista kertoo polttavansa, mutta hänkin aikoo lopettaa tupakoinnin. Noin puolet haastatelluista kertoo, ettei ole maistanut tupakkaa ollenkaan. Alkoholijuomia, lähinnä viiniä, siideriä tai olutta, suurin osa vastanneista juo silloin tällöin, muutaman pullollisen tai lasin. Tilanteiksi, joissa alkoholia juodaan, vastanneet kertovat juhlat ja sen, jos vanhempien kanssa laitetaan hyvää ruokaa. Eräs henkilö kertoo, että vanhempien kanssa on sovittu, ettei alkoholijuomia saa juoda ulkona kaupungilla. Kysyttäessä yleistä suhtautumista alkoholiin ja tupakkaan vastataan niiden olevan epäterveellisiä, myrkkyny, rahan tuhlausta ja tyhmän näköistä. Myös toisten tupakointi mainittiin.

No samoten viina no tosta viinasta sen verran, että kyllä sitä voi kohtuudella juua, mutta ei nyt niin paljon että siitä tulee sitten kauheen känniin ja siitä tulee sitten et siitä niinku terveys tai siis terveys menee. Haastateltava 6.

Nehän on vaan terveydelle haitaksi. Jos juo liikaa ja polttaa tulee kaikenlaisia tautia. Haastateltava 7.

Noo tupakka no se kun esimerkiksi kun jos joku tulee suutelemaan pus suukottelemaan tai jotain ni se kyllä lemuaa, se tupakka haisee niin kauheelle – - että ei ilkee ees pussailla. Haastateltava 6.

Kysyttäessä muiden ihmisten suhtautumista vastanneiden alkoholin juontiin ja tupakointiin ilmenee, että suhtautuminen on melko neutraalia. Päähteiden käytöstä on keskusteltu yhtä lukuun ottamatta kaikkien haastateltujen kanssa. Päähteistä ovat keskustellut vastanneiden vanhemmat ja asumisyksikön tai koulun henkilökunta.

7.2 Aikuisuuden jäsentäminen

Se, miten haastateltavat jäsentävät aikuisuuden jakautuu neljään yläkategoriaan, jotka ovat vielä jaettavissa yhteensä 15:een eri alakategoriaan. Jokaiseen yläkategoriaan kuuluu siis useampi alakategoria. Taulukossa 1 on havainnollistettu kategorioiden jakautumista ja siitä selviää, mitkä alakategoriat yhdessä muodostavat tietyn yläkategorian aikuisuuden jäsentämiseen liittyen.

Taulukko 1. Aikuisuus

Yläkategoria	Alakategoria
Aikuismainen käytös	aikuismainen keskustelu hyvä käytös vastuunotto alkoholinkäyttö seksuaalisuus rikollisuus ja väkivalta
Täysi-ikäisyys ja aikuistuminen	fyysinen kehitys kypsyminen
Arkielämän taidot	omasta kodista huolehtiminen vastuunotto omasta itsestä huolehtiminen
Ominaisuudet	hyvä ulkonäkö terveys erilaisuus yksilöllisyys

Tärkeimpänä aikuisuuden merkinä pidetään aikuismaista käytöstä. Aikuismaiseen käytökseen nähdään kuuluvan aikuismaisen keskustelun ja hyvän käytöksen, vastuunoton, alkoholinkäytön, seksuaalisuuden, rikollisuus ja väkivallan. Kaikkia näitä ei kuitenkaan pidetä aikuisille hyväksyttävinä. Aikuismaiseen keskusteluun kuuluu se, että miettii, mitä sanoo. Hyvää käytöstä on rehellisyys sekä uskollisuus puolisoaan kohtaan. Vastuunottoon nähdään kuuluvan hölmöilemättä olemisen, rohkeasti kysymisen, jos kysyttävää on sekä omien halujen

ilmaisemisen. Seksuaalisuus koetaan sekä aikuisille kuuluvana asiana että asiana, jota aikuiset eivät saisi harrastaa. Rakkauden osoitukset suudelmina ja vaatteiden riisumisena liitetään myös aikuisuuteen.

Noo keskustella vähän niinku aikuismaisella tavalla. Ei saa riidellä. Eikä tuota niin ku mollata ja loukata ja sitten mennään sitten sanomaan semmoisia perättömiä no niin ku semmosta loukkaavaa.. Haastateltava 6.

..jos vaikka on avioliitossa ja ja sitten tuota että on perhettä ja lapsia ja sitten no sitä että mies pettää no sitä että no ei no sitä että mies pettää vaimoaan avioliiton aikana ja niin että semmosia ei saa tapahtua. Haastateltava 6.

Alkoholinkäytön nähdään kuuluvan aikuisuuteen, mutta lähinnä esille nousee sen kielteisiä puolia. Useat haastateltavista kertoivat itse juovansa toisinaan pieniä määriä mietoja alkoholijuomia. Alkoholista nautitaan saunomisen, juhlimisen ja hienompien aterioiden yhteydessä. Liika alkoholinkäyttö ja humaltuminen tuomitaan. Liika alkoholinkäyttö voi johtaa rähinöintiin ja tappeluun. Aikuisten tulisi käyttää alkoholia kohtuudella.

Rikollisuus ja väkivalta ovat täysin tuomittavia ja kielteisiä asioita. Haastateltavat eivät hyväksy toisten ihmisten lyömistä tai pahoinpitelyä. Perheväkivaltakin nostettiin esiin väkivallan muotona. Kiusaaminen on myös asia, jota aikuiset eivät saisi tehdä. Rikoksia ei myöskään saa tehdä. Mainitaan myös, että poliisit voivat viedä putkaan.

No jos on jollain vaik lapsia niin ku ei saa lyödä. Pitää puhua sille lapselle ettei saa tehdä sitä, ei saa tehdä tätä. Mut jos käy hakkaamaan sitä lasta jos ei oo kunnonolla, käy mätkimään turpaan. Ei kaikki jotkut saattaa olla ehkä tehdä. Jos on vähän ottanu vähän viinaa tai tuollasta. Alkaa rähisee. Haastateltava 7.

Täysi-ikäisyys ja aikuistuminen ovat aikuismaisen käytöksen lisäksi myös aikuisuuden merkkejä. Joidenkin haastateltujen mielestä täysi-ikäisyyden saavutettuaan ihminen on aikuinen. Fyysisen kehityksen ja kypsyminen myötä aikuistutaan, kasvetaan tytöstä naiseksi ja pojasta mieheksi. Aikuisuuteen kuuluu myös arkielämän taitojen hallinta. Tärkeimpänä taitona nähdään omasta kodista huolehtiminen ja vastuunottaminen, mainitaan esimerkiksi, että on tärkeää viikata

vaatteet hyvin. Arkielämän taitoihin kuuluu lisäksi omasta itsestä huolehtiminen, kuten hyvä hygienia ja siisti ulkoinen olemus.

No yleensäki aikuinen on semmonen, että yleensäki oppii laittaa säännöllisesti partavettä, ettei pistä koko pulloa poskii, että ku meet äitille ja isälle ni haisee ku rankkitynnäri, että se inhottaa. Haastateltava 3.

Erilaisia ominaisuuksia nostetaan esille aikuisuuden määritteinä. Hyvä ulkonäkö mainitaan useasti. Myös terveyttä pidetään aikuisuuden tunnusmerkkinä. Joku näkee aikuisuuden monien asioiden kokonaisuutena. Lisäksi erilaisuus ja yksilöllisyys mainitaan osana aikuisuutta. Aikuisia voi olla kaikenlaisia, jotkut laiskempia ja jotkut reippaampia.

No se on sit ollaan aikuinen mies. No sen pitää olla semmonen semmonen komeen näkönen. Haastateltava 4.

7.3 Oman aikuisuuden kokemus

Oman aikuisuuden kokemus jakautuu neljään eri yläkategoriaan. Yksi kategoriasta on suoraan aikuisuuden kokemus, ja siinä on kaksi alakategoriaa. Aikuisuuden kokemukseen kuuluu muitakin asioita, kuin pelkästään onko aikuinen vai ei ja näistä kolmesta yläkategoriasta nousee esille yhteensä yhdeksän alakategoriaa. Taulukossa 2 on nimetty erikseen jokainen yläkategoria ja siihen kuuluvat alakategoriat oman aikuisuuden kokemukseen liittyen.

Taulukko 2. Aikuisuuden kokemus

Yläkategoria	Alakategoria
--------------	--------------

Aikuisuuden kokemus	kokee olevansa aikuinen ei koe olevansa aikuinen
Mikä tekee heistä aikuisen	täysi-ikäisyys ja aikuistuminen itsenäisyys töissä käynti parisuhde
Päätäväältä omista asioista	päätäväältä osittainen päätäväältä
Kokemus kehitysvammaisuudesta	neutraali suhtautuminen täysi hyväksyminen kieltäminen

Aikuisuuden kokemus, eli se kokeeko olevansa aikuinen, on yksi pääteemoista. Se jakautuu vain kahteen luokkaan, koska kysymyksessä on asia, johon voi vastata joko kyllä tai ei. Mikä tekee heistä aikuisen, jakautuu useampaan luokkaan. Aiheesta nousee esille neljä teemaa, joihin liittyviä asioita mainittiin useassakin haastattelussa. Omista asioista päättäminen jakautuu kahteen luokkaan, osa kokee saavansa päättää omista asioistaan, kun taas toisten mielestä heillä ei itsellään ole kaikkea päätäväältä. Oma kehitysvammaisuus taas nähtiin sekä ”normaalina” että vaikeana asiana.

Kaikki jo täysi-ikäiset haastatellut kokevat itse olevansa aikuisia. Kaikki ovat selvästi sitä mieltä, että he ovat aikuisia. Kuitenkaan vielä alaikäinen, kotona asuva, pian täysi-ikäinen henkilö ei vielä tunne olevansa aikuinen. Lisäksi tämä henkilö oli haastatteluhetkellä vielä alaikäinen, eli periaatteessa hän ei myöskään lain mukaan ollut täysi-ikäinen. On siis täysin ymmärrettävää, ettei 17-vuotias vielä pidäkään itseään aikuisena, sillä harvempi 17-vuotias vielä on.

Koska kaikki täysi-ikäiset haastatellut kokevat olevansa aikuisia, on myös tärkeää huomioida, minkä asioiden he ajattelevat tekevän itsestään aikuisia. Useimmin esille nousevat juuri ikä ja aikuistuminen. Aikuisen monesta haastattelusta tekee se, että he ovat täysi-ikäisiä ja/tai muutenkin aikuistuneet. Myös itsenäisyys ja omista asioista huolehtiminen tekevät muutamasta haastatellusta

aikuisen. Erityisesti mainitaan itsenäisen asuminen. Töissä käynti mainitaan myös asiana, joka on oman aikuisuuden tunnusmerkki.

No et on niinku sellai reippaasti, niinku pitää käydä töissä. Haastateltava 4.

Muutama haastateltava kokee olevansa aikuinen, koska hän on parisuhteessa. Eräs haastatelluista kertoi, että hänestä tekee aikuisen oma itsensä. Vaikka asiaa ei kysyttykään, nousee muutamassa haastattelussa esille myös se, että aikuisena on mukava olla ja aikuisuus on hyvä asia.

Kokemus siitä, saako päättää omista asioista, jakautuu melko selvästi kahtia. Noin puolet haastatelluista kertoo saavansa päättää omista asioistaan, kun taas puolet kokee saavansa päättää asioistaan osittain. Kukaan ei kuitenkaan koe, ettei hänellä olisi minkäänlaista päätäntävaltaa omissa asioissaan. Moni haastatelluista siis kokee saavansa päättää omista asioistaan itse. Kuitenkin useimmiten tilanteen kerrotaan olevan se, että osasta asioista saa päättää itse, kun taas joissain asioissa joku on päätöksen taustalla, tai tukena, tai päättää asian henkilön puolesta. Osa kokee päätäntävaltaansa rajoitettavan ehkä hieman liikaakin.

Et tai siis sellai et jos joku niinku iskä kysyy jostain että miten siusta niinku tuntuu joku asia tai. Ni kyl se yleensä sanoo et, sie voit ite päättää mite se. Se on minun päätös sit. Haastateltava 1.

Kerrotaan myös, että omasta mielestä omista asioista saa päättää aika hyvin, lukuun ottamatta raha-asioita, joista päättää toinen vanhempi. Joku kokee saavansa päättää asioistaan joskus, mutta joskus taas ei. Omassa asunnossa asuva kertoo saavansa päättää kaikista asioista omassa asunnossaan. Kuitenkaan ihan kaikkea hänkään ei koe saavansa päättää.

On tässä kämpässä mie oon vastuussa. – Ihan mä oon tässä kämpässä niinku se pääpomo - -. Haastateltava 3.

Suurin osa haastatelluista hyväksyy täysin oman kehitysvammaisuutensa. Toisaalta sen kerrotaan olevan asia, jota ei oikeastaan huomaakaan ja jota ei ole tule edes kauheasti ajatelleeksi. Esille nousee myös se, että vaikka kehitys-

vammaisuuden ”huomaakin” ja sitä joutuu ajattelemaan, ei kehitysvammaisuus haittaa muutamaa haastateltavaa laisinkaan. Muutama on myös keskustellut jonkun kanssa kehitysvammaisuudesta.

Olen ja se on ihan hyvä juttu, että on kehitysvammanen. Vaikka asuu itsekseen, ni se ei koskaan ei häviä, että. Kyllä kehitysvammasetkii pystyy asumaan, mutta jotkut ei ja jotkut pystyy. Haastateltava 3.

Noo en oo ajatellu siitä asiasta (kehitysvammaisuuttaan) niin ku mitään. -- Noo ei se oo haitannu yhtään . Haastateltava 6.

En minä silleen ku, minusta vaikuttaa ku sitä ei huomaaiskaan. Jossainhan se tuolla pään sisällä on, mut en tiiä missä siellä. Ei sitä silleen niinku ajattele. Ihminenhan sitä on vaikka ois minkälainen. Haastateltava 7.

Muutamalle haastatellulle kehitysvammaisuus taas on vaikea asia, eivätkä he haluaisi olla kehitysvammaisia. Eräs haastatelluista yhdistää sanan vammaisen pyörätuolissa olevaan henkilöön, eikä missään nimessä itse halua olla millään tavalla vammaisen. Kehitysvammaisuuden kerrotaan tuntuvan myös pahalta, toisin sanoen ”ei oikein hyvältä”. Ne, jotka eivät haluaisi olla kehitysvammaisia tai ehkä jopa haluvat tai haluaisivat kieltää kehitysvammaisuutensa, korostavat erityisesti olevansa aikuisia. He siis eivät halua olla kehitysvammaisia, vaan aikuisia ihmisiä.

Mikä tämä vammasten ? Vammasten pitää olla tämä se pyörätuoli. Kato ku minä en minä en ha en halua olla vammaisen. Minä oon sellanen tämä aikuinen nainen. Haastateltava 5.

Siitä huolimatta, että näyttää siltä, että joidenkin haastateltujen mielestä kehitysvammaisuus ja aikuisuus vaikuttivat olevan toisensa poissulkevia asioita, kaikki vastanneista kuitenkin kokivat olevansa aikuisia.

7.4 Kohtelevinen aikuisena

Tutkimuskysymykseen, tulevatko haastatellut mielestään kohdelluiksi aikuisena nousee esille neljä yläkategoriaa. Kuten taulukossa 3 näkyy, nämä yläkatego-

riat ovat aikuismainen suhtautuminen, kannustus aikuismaiseen elämään, epäaikuismainen kohtelu ja huolehtiminen. Jokainen näistä yläkategorioista jakautuu vielä alakategorioihin.

Taulukko 3. Kohteleva aikuisena.

Yläkategoria	Alakategoria
Aikuismainen suhtautuminen	suhtaudutaan aikuisena epävarmuus muiden suhtautumisesta samanlainen kohtelu erilainen kohtelu
Kannustus aikuismaiseen elämään	suora kannustus epäsuora kannustus
Epäaikuismainen kohtelu	pilkkaaminen nuhtelu käskeminen kiusaaminen kerjääminen
Huolehtiminen	ylikorostunut ystävällisyys sopimukset

Aineistosta nousee esiin neljä kategoriaa, siitä tulevatko haastatellut mielestään kohdelluiksi aikuisina. Kategoriat ovat aikuismainen suhtautuminen, kannustus aikuismaiseen elämiseen, epäaikuismainen kohtelu ja huolehtiminen. Aikuismaiseen suhtautumiseen kuuluu se, pitävätkö muut ihmiset haastateltua aikuisena. Suurimmaksi osaksi vastataan muiden pitävän itseä aikuisena. Lisäksi vastataan, ettei osata sanoa, pidetäänkö aikuisena, sekä epämääräisiä vastauksia, joista mielipide ei käy selväksi. Kysyttäessä saako haastateltava samanlaista kohtelua kuin muut aikuiset, suurin osa vastaa saavansa samanlaista kohtelua, mutta on myös muutamia vastauksia, joissa kerrotaan saatavan erilaista kohtelua. Eroja siinä, pitävätkö vanhemmat, henkilökunta tai tuntemattomat ihmiset haastateltua aikuisena, ei juuri ole.

Kannustus aikuismaiseen elämiseen sisältää sekä suoraa kannustusta sanallisin kommentein sekä epäsuoria kannustuksia. Suora sanallinen kannustus tulee yleensä vanhemmilta, ja siinä kannustetaan aikuismaiseen elämäntyyliin ja käytökseen sekä hölmöilyjen lopettamiseen. Sanallinen kannustus on osaksi negatiivissävytteistä. Kannustusta aikuismaiseen elämiseen tulee myös epäsuorasti esimerkiksi tilanteina, joissa haastateltu on päässyt itse päättämään omaa elämäänsä koskevista asioista. Tällaisia asioita ovat muuttaminen ja koulupaikan valinta. Lisäksi työtoiminnassa kehitysvammaiset haastatellut ovat päässeet pyydettyään vaihtamaan työtehtävästä toiseen.

Epäaikuismainen kohtelu pitää sisällään pilkkaamista, nuhtelua, käskemistä, kiusaamista ja kerjäämistä. Pilkkaaminen on sanallista pilkkaamista, tilanteissa, joissa haastateltu ei ole hoitanut asioitaan aikuismaisella tavalla. Pilkkaaja on oma vanhempi. Pilkkaaminen harmittaa haastateltua, mutta hän itse ymmärtää laiminlyöneensä velvollisuuksiaan. Nuhtelu myös johtuu epäaikuismaisesta käytöksestä ja saadaan vanhemmilta. Käskeminen liittyy konkreettisiin tekemisiin, kuten siivoamiseen ja hampaiden pesuun, käskyjä tulee vanhemmilta sekä muilta henkilöiltä. Pilkkaamista, nuhtelua ja käskemistä haastatellut pitävät aiheellisina. Kiusaamista tapahtuu työtoiminnassa ja tulee esiin yhdellä vastanneista. Kerjäämistä esiintyy kaupungilla tupakan ja rahan kerjäämisinä, minkä koetaan loukkaavan omaa aikuisuutta ja aiheuttavan väkivallan pelkoa.

—näistä siivouksista – on tullut vähän niin kuin sanomista ja nuhteita äidiltä ja isältä--. Haastateltava 3.

Joskus tulee mieleen, et isä on sanonu minua vaikka seitsemän vuotias pikkuvauva - - - ni kyllä harmittaa, mutta ku ei sille voi mitää, mutta kyl minä tiedän, että pitää ottaa vastuuta. Että vaikka tulee ni toisesta korvasta sisään ja toisesta korvasta ulos. Haastateltava 3.

Tota viimeeksi oli semmonen juttu, jotkut pummaa niinku rahaa--. Kaupassa ku on ne kärrivahdit, ni oon käyny puhumassa--. Joskus on sanonu, et onko sulla tupakkaa, ni oon sanonu, että ei oo tupakkaa, että anteeksi vaan, että mä lähen nyt tästä tilanteesta pois, että ettei tulis mitään semmosta, että käyää pahoinpitelmään toista.

Haastateltava 3.

Huolehtimiseksi koetaan se ,kun kaupassa ihmiset ovat mukavia. Asioidessa kaupassa ei koeta saavansa samanlaista kohtelua kuin muut ihmiset vaan ajatellaan, että ihmiset huolehtivat enemmän kuin muista kaupassa oloista. Huolehtiminen on myös vanhempien ja henkilökunnan kanssa tehtyjä sopimuksia alkoholin käyttömääristä, nukkumaan menoajoista ja muista vastaavista asioista.

7.5 Aikuisuuden taidot

Selvitettäessä haastateltujen aikuisuuden taitoja nousee esille seitsemän yläkategoriaa: kodista huolehtiminen, itsestä huolehtiminen, käytännön taidot, omien asioiden hoitaminen, liikkuminen, sosiaaliset suhteet sekä ajattelutaidot. Kategoriat sekä jokaiseen kategoriaan sisältyvät alakategoriat on esitetty taulukossa 4.

Taulukko 4. Aikuisuuden taidot.

Yläkategoria	Alakategoria
Kodista huolehtiminen	siivous pyykinhuolto ruuanlaitto kodinkoneiden käyttäminen
Itsestä huolehtiminen	henkilökohtainen hygienia ulkoinen olemus

	hyvinvoinnista huolehtiminen lääkitys riittävä uni
Käytännön taidot	lukeminen kirjoittaminen kellon tunteminen kännykän käyttö tietokoneen käyttö
Omien asioiden hoitaminen	rahan käsittely asioiminen asioiden hoitaminen puhelimitse laskujen maksaminen
Liikkuminen	työ- ja koulumatkat kaupungilla liikkuminen julkisten kulkuneuvojen käyttäminen taksin käyttäminen
Sosiaaliset suhteet	ystävyyssuhteet seurustelusuhteet perhesuhteet
Ajattelutaidot	seurausten ymmärtäminen todellisuuden ja kuvitelman erottaminen alkoholin käytön seurauksien ymmärtäminen

Kodista huolehtimiseen kuuluvat siivous, pyykkihuolto, ruuan laitto ja kodinkoneiden käyttäminen. Siivouksesta huolehditaan yleisesti ottaen hyvin. Osalla siivouspäivä on sovittu jonkun kanssa yhdessä, ja se on yleensä viikoittain. Toisilla siivoaminen ei ole niin säännöllistä. Jotkut siivoavat pyydettyäessä tai paremman tekemisen puutteessa. Suurin osa kertoo siivoavansa itsenäisesti, mutta myös apua saadaan esimerkiksi huonekalujen nostamiseen. Suurin osa pesee pyykkinsä itse. Pyykkikoneen käytössä saatetaan tarvita apua. Kotona asuvan pyykit pesee vanhempi.

Valtaosalla haastatelluista ei ole tarvetta ruuan laittoon ja sen harjoitteluun, koska he saavat ruuan valmiina. Osalla on jonkin verran kokemusta ruuan laitosta. Välipalojen valmistaminen ja mikrossa ruuan lämmittäminen sujuvat kaikilta. Mikroa ja kahvinkeitintä kaikki osaavat käyttää. Yhtä lukuun ottamatta ku-

kaan ei osaa tai uskaltaa käyttää uunia. Halukkuutta uunin käytön opetteluun haastatelluilla kuitenkin on. Astianpesukonetta osataan käyttää vaihtelevasti.

Itsestä huolehtimiseen kuuluu monta eri osa-aluetta. Henkilökohtainen hygienia, oma ulkoinen olemus, hyvinvoinnista huolehtiminen, mahdollinen lääkitys ja siitä huolehtiminen sekä riittävä uni nousevat tutkimuksen tuloksissa tärkeimmiksi itsestä huolehtimisen osa-alueiksi. Kaikki kertoivat käyvänsä itse suihkussa, mutta se, kuinka usein suihkussa käydään, ei selviä tutkimuksesta. Eräs haastateltavista kertoi käyvänsä suihkussa silloin, kun on tarpeeksi likainen. Hampaiden pesusta huolehditaan itse, mutta harva pesee hampaansa kahdesti päivässä. Useimmat vastasivat harjaavansa hampaat kerran päivässä.

Ulkoiseen olemukseen kuuluu lähinnä vaatetus, mutta myös muut seikat vaikuttavat siihen. Haastatteluissa emme nostaneet esille muita tähän liittyviä asioita, kuin vaatetuksen. Vain muutama haastatelluista on saanut huomautuksia pukeutumisestaan. Säänmukainen pukeutuminen ei aivan kaikilla ole hallinnassa, ja asiasta on huomautettu kyseisille henkilöille, kun se on ollut aiheellista. Lisäksi vaatteiden likaisuudesta on huomautettu. Suurin osa haastatelluista kuitenkin vastasi tietävänsä, milloin vaatteet on hyvä vaihtaa.

Omasta itsestä huolehtimiseen kuuluu myös omasta hyvinvoinnista huolehtiminen. Monet tiesivät, miten huolehtia hyvinvoinnistaan. Yleisimmin omasta hyvinvoinnista vastattiin huolehdittavan terveellisillä elämäntavoilla, liikunnalla ja syömällä terveellisesti. Monet huomioivat myös säännöllisen lääkkeiden oton tärkeyden osana hyvinvoinnistaan huolehtimista. Valtaosalla haastatelluista on säännöllinen lääkitys ja kaikki yhtä lukuun ottamatta tiesivät myös sen, mihin vaivaan lääkettä syövät. Lääkkeiden ottamisesta osataan huolehtia itse. Myös silloin kun sairastuu esimerkiksi flunssaan tai vastaavaan, mainitsi moni lääkkeiden ottamisen myös sairauden lieventämiseksi.

Riittävä uni ja unen tarpeen ymmärtäminen ovat tärkeitä asioita arjessa selviytymisen kannalta. Kaikki vastanneista kertoivat sekä menevänsä nukkumaan että heräävänsä itsenäisesti. Osalla on herätyskello käytössä. Useat ovat sopineet tai päättäneet jonkin tietyn nukkumaanmenoajan, jota he säännöllisesti

noudattavat. Kaikki vastasivat myös nukkuvansa tarpeeksi ja hyvin. Kuitenkin moni kertoi olevansa päivällä väsynyt.

Käytännön taitoja ovat lukeminen, laskeminen, kellon tunteminen sekä kännykän ja tietokoneen käyttö. Viisi haastatelluista kertoi osaavansa lukea. Tätä taitoa ei kuitenkaan testattu haastattelutilanteessa millään tavalla, vaan kaikki perustuu haastateltujen itse kertomaan. Lähes kaikki osasivat myös omasta mielestään kirjoittaa. Kuitenkin melko usealla, joka oli vastannut osaavansa kirjoittaa, oli vaikeuksia kirjoittaa oma sukunimensä suostumuslomakkeeseen ilman sanallista apua. Yksi kertoi, ettei osaa kirjoittaa kuin oman nimensä. Kello tunnetaan myös varsin hyvin, erityisesti tasa- ja puolitunnit osattiin.

Kännykkää kertoivat kaikki osaavansa käyttää. Kaikki tiesivät miten soitetaan, vastataan ja laitetaan tekstiviestejä. Tekstiviestien kirjoittamisen esteenä saattaa kuitenkin joillakin olla puutteellinen kirjoitustaito. Tietokoneen käytön hallitsi jokainen omasta mielestään. Harvalla kuitenkaan on itsellään tietokonetta, joten sitä päästään käyttämään suhteellisen harvoin. Yksi haastatelluista osaa käyttää tietokonetta jopa laskujensa maksamiseen nettipankin kautta. Yleisemmin tietokonetta käytetään vain hovin vuoksi tai itseä kiinnostavien asioiden tutkimiseen/tekemiseen.

Omien asioiden hoitoon kuuluu rahan käsittely, asioiminen kaupassa, apteekissa ja pankissa, asioiden hoitaminen puhelimessa ja laskujen maksaminen. Rahan käsittely sisältää eri rahojen tunnistamisen, rahan arvon ymmärtämisen ja rahan nostamisen automaatista. Voidakseen hoitaa itsenäisesti omia asioitaan kehitysvammaisen henkilön tulee tunnistaa eri rahoja toisistaan ja tietää niiden arvon. Suurin osa vastaa tunnistavansa rahat toisistaan. Osalla on myös vaikeuksia rahojen erottamisessa, ja kerrotaan myös ,että välillä rahat tunnistaa ja välillä ei.

Myös rahan arvon ymmärtämisessä on eroja vastanneiden välillä. Muutama vastanneista kertoo nostavansa rahaa itsenäisesti automaatista. Jotkut ovat mukana nostohetkellä, toisille rahat nostetaan. Innokkuutta rahan nostamisen harjoitteluun vastanneilla on. Kysyttäessä saavatko henkilöt itse päättää omista

asioistaan, juuri raha-asiat nousevat joidenkin vastauksessa asioiksi, joita joku muu hoitaa heidän puolestaan.

Jokainen haastatelluista kertoo käyvänsä itsenäisesti kaupassa ainakin pienillä ostoksilla. Apteekissa lääkkeitään ostamassa kertoo yksi käyvänsä itsenäisesti. Joidenkin puolesta asioidaan apteekissa myös niin, ettei haastateltu ole itse mukana lainkaan. Pankissa haastatellut käyvät yhdessä joko vanhemman tai henkilökuntaan kuuluvan kanssa. Pankissa käynnit tuntuvat olevan harvinaisia.

Kaikki haastatelluista kertovat osaavansa käyttää kännykkää. Puhelimella pidetään yhteyttä vanhempiin, sisaruksiin tai muihin läheisiin. Kuitenkin lähes poikkeuksetta kukaan vastanneista ei hoida omia asioitaan puhelimitse. Puhelimitse kehitysvammaisen henkilön asioita hoitaa vanhempi tai henkilökunta.

Laskujen maksamisesta ei haastatteluissa kysytty, mutta se tuli esille useissa vastauksissa. Yksi haastatelluista kertoo osaavansa maksaa laskujaan nettipankissa. Hän käy maksamassa laskunsa vanhempiensa luona ja vanhempi tarkistaa, että hän on näppäillyt tiedot oikein. Muut laskujen maksusta maininneet henkilöt kertovat vanhemman maksavat laskut. Yleensä niin, että haastateltu toimittaa laskut vanhemmalleen eikä ilmeisesti ole itse mukana laskujen maksutilanteessa.

Liikkuminen ja paikasta toiseen ja itse pääseminen ovat tärkeä osa aikuisuutta ja ennen kaikkea itsenäisyyttä. Kaikki haastatellut kulkivat työpaikalleen itse kävellen. Usein työpaikka sijaitsi aivan asunnon lähellä, mutta myös yksi, joka asui hieman kauempana, käveli työmatkat itse. Eräs haastateltu polkee pyörällä kouluun sekä kulkee sillä usein itse myös esimerkiksi kyläilemään tai urheilemaan. Harva kuitenkaan liikkuu kaupungilla yksin, usein liikkeellä ollaan yhdessä jonkun toisen kanssa. Kaupungilla ei ehkä osattu eikä välttämättä edes haluttukaan liikkua yksin.

Erilaisten julkisten kulkuneuvojen käyttö on hyvin vähäistä. Linja-autollakaan ei kovin moni matkusta, eräs oli ennen kulkenut työmatkat sillä ja yksi kertoi osaavansa tietyn reitin, jonka hän on harjoitellut linja-autolla kulkemaan. Yksi haasta-

telluista kertoi, että osaisi kyllä matkustaa linja-autolla, mutta koska hän ei ymmärrä digitaalisia aikoja, joilla linja-autojen aikataulut lähes poikkeuksetta ilmoitetaan, ei hän uskalla yksin juuri sen takia linja-autoa käyttää. Hän pelkää esimerkiksi olevansa väärään aikaan pysäkillä odottamassa. Junassa jokainen oli ainakin joskus ollut, mutta sitä käytetään matkustamiseen kuitenkin hyvin vähän, joten tarkemmin junalla kulkemisesta ei enää keskusteltu haastattelutilanteissa.

Yksi aikuisuuteen liitettävistä taidoista on kyky muodostaa sosiaalisia suhteita ja ylläpitää niitä. Yhtenä aikuisuuden taitona olemme siis poimineet sosiaaliset suhteet. Sosiaaliset suhteet jakautuvat ystävyys-suhteisiin, seurustelusuhteisiin ja suhteisiin perheenjäseniin. Jokainen haastateltu kertoi, että hänellä on ystäviä. Ystäviin on tutustuttu jo lapsuudessa ja peruskoulu-aikoina. Ammatillisissa opinnoissa ja työtoiminnassa on myös löydetty ystäviä. Toisilla ystävien näkeminen rajoittuu tapaamisiin työtoiminnassa ja asumisyksikössä. Jotkut tapaavat ystäviään myös vapaa-ajallaan. Ystäviksi mainitaan molempien sukupuolien edustajia. Joku mainitsee ystävikseen muiden ystävien lisäksi omia sisarusiaan.

Kaikki haastatelluista kertovat seurustelleensa joskus ja suurin osa seurustelee myös haastattelu hetkellä. Epäselvyyksiä seurustelutilanteessa myös ilmenee. Seurustelukumppanin tapaamisista ei kysytty, mutta useat seurustelevat mainitsevat tapaavansa seurustelukumppaniaan vapaa-ajallaan. Seurustelusuhteiden pituudesta ei myöskään kysytty. Muutamista haastatelluista käy kuitenkin ilmi, että seurustelusuhde on jatkunut jo pidemmän aikaa. Yksi haastatelluista on kihloissa. Muutamilta tuli haastattelun aikana esille toive naimisiin menosta ja perheen perustamisesta tulevaisuudessa. Vastanneiden suhde vanhempiin ja sisarusiin vaihtelee. Osa vastanneista kertoi näkevänsä vanhempiaan useasti, osalla vanhempien näkeminen on selvästi vähäisempää. Useimpien vanhemmat vierailevat myös haastateltavan luona, vaikka selvästi yleisempiä ovat kuitenkin tapaamiset vanhempien luona. Osa haastateltavista kertoo tapaavansa sisarusiaan itsenäisesti ilman vanhempien mukanaoloa. Yhteyttä pidetään myös puhelimitse.

Haastattelurungossa ei ollut kysymyksiä, joilla pyritäisiin tarkastelemaan haastateltujen ajattelutaitoja, vaan ajattelutaidot ovat tulleet esille haastateltujen vastauksista. Ajattelutaitoina noussevat esiin asioiden ja niiden seurausten ymmärtäminen, todellisuuden ja kuvitelman erotaminen toisistaan ja alkoholin käytön seurauksien ymmärtäminen.

Asioiden ja niiden seurausten yhdistäminen ja ymmärtäminen nousee esiin sekä niin että asiat ja niiden seuraukset osataan yhdistää että niin ettei niillä nähdä olevan yhteyttä keskenään. Haastatelluilta kysyttiin, nukkuvatko he mielestään tarpeeksi ja kokevatko he olevansa usein väsyneitä. Muutama haastateltu vastasi nukkuvansa mielestään tarpeeksi ja olevansa usein väsynyt. Unen määrällä ei nähdä siis olevan yhteyttä siihen, tunteeko itsensä virkeäksi vai väsyneeksi.

Haastatteluista nousee esille muutamia asioita, joissa haastatellut tuovat esille miettineensä, millaisia seurauksia joistakin elämänmuutoksista olisi. Kotoa omaan asuntoon muuttaminen mietitytti, koska se lisää omaa vastuuta. Vastuuksi mainitaan laskujen maksaminen. Haastattelussa kysyttiin vastanneiden mahdollista halua perheen perustamiseen ja lasten hankkimiseen. Useampi haastatteluista tuo esiin vastauksissaan lapsen mukana tulevan vastuun. Yksi vastanneista osaa liittää lapsen syntymästä vanhemmalle tulevan vastuun koiran hankkimisesta seuraavaan vastuuseen. Vaikka lapsen saaminen ja koiran hankkiminen eroavat toisistaan paljon, osasi haastateltu liittää lapsen saamisen toiseen tilanteeseen, jossa perheeseen tulee uusi elävä olento, josta aikuiset ovat vastuussa.

Pääsääntöisesti haastateltujen vastauksissa tulee esille, että he tiedostavat todellisuuden ja kuvitelman välisen eron. Eräs vastanneista kertoi seurustelewansa Hanna Pakarisen kanssa. Hänellä on huoneessaan useita laulaja Hanna Pakarisen kuvia, joita hän näytti haastattelutilanteessa kertoessaan seurustelewansa tämän kanssa. Henkilölle esitettiin monia lisäkysymyksiä, joilla yritettiin saada selville, ymmärtääkö hän, ettei todellisuudessa seurustele laulajan kanssa vai uskooko hän siihen todella. Haastattelijoille jäi kuitenkin epäselväksi onko

uskominen todellista. Aikuiset ihmiset tiedostavat, etteivät seurustele idoliensa kanssa, vaikka heistä kuinka paljon pitäisivätkin.

Haastatellut toivat esille tiedostavansa, että alkoholijuomien nauttimisesta humaltuu ja vaikuttivat ymmärtävän, miltä humalatila tuntuu. Ymmärretään myös, että alkoholin vaikutuksen alaisena ihminen voi tehdä asioita, joita ei muutoin tekisi.

8 Johtopäätökset

Kehitysvammaisilta henkilöiltä kysyttiin, ovatko he itse aikuisia. Yhtä vielä alaikäistä vastannutta lukuun ottamatta kaikki kokivat olevansa aikuisia. Koettiin myös, että muut ihmiset kohtelevat itseä aikuisena. Omaa aikuisuutta kuvaaviksi asioiksi nousevat täysi-ikäisyys ja aikuistuminen, itsenäisyys ja omien asioiden hoito, työssäkäynti, itsenäinen asuminen ja parisuhde. Yleisessä aikuisuuden jäsentämisessä, ja siinä miten oma aikuisuus koetaan, on sekä yhteneväisyyksiä että eroja. Molemmissa aikuisuuden määritteinä pidettiin täysi-ikäisyyttä ja aikuismaisuutta. Yleisenä aikuisuuden määritteenä pidettiin vastuunottoa, omaa aikuisuutta peilattaessa nostettiin esiin itsenäisyys ja omien asioiden hoito. Nämä ovat hyvin toisiaan lähellä olevia ominaisuuksia. Asioiksi, joista itse tuntee olevansa aikuinen, mutta mitä ei mainittu yleisen aikuisuuden määritelmän kohdalla, ovat työssäkäynti, itsenäinen asuminen ja parisuhde. Oman aikuisuuden kohdalla taas ei tullut ilmi aikuismaista keskustelua, hyvää käytöstä, päihteiden käyttöä, rikollisuutta ja väkivaltaa eikä yksilöllisyyttä.

Omassa aikuisuudessa tuotiin esiin myös suhtautuminen omaan kehitysvammaisuuteen. Kehitysvammaisuuteen suhtauduttiin sekä hyväksyvästi ja neutraalisti että negatiivisesti ja kehitysvammaisuus kieltäen. Aikuisuuteen kuuluu myös itsensä ja eletyn elämän hyväksyminen. Vastanneet, jotka kokivat kehitysvammaisuuden negatiivisena asiana tai jotka kielsivät sen, halusivat korostaa kehitysvammaisuuden sijasta aikuisuuttaan. Olisi hyvä, että kehitysvammainen henkilö hyväksyisi oman kehitysvammaisuutensa. Kehitysvammaisuus on asia, joka on huomioitava koko elämän ajan.

Kysyttäessä tulevatko kehitysvammaiset mielestään kohdelluiksi aikuisina ja saavatko he samanlaista kohtelua kuin muut aikuiset, haastatellut vastasivat pääosin saavansa aikuismaista ja tasavertaista kohtelua. Myös päinvastaisia vastauksia tuli. Muiden kysymysten vastauksista käy kuitenkin ilmi, että haastatellut ovat kokeneet myös nuhtelua, käskemistä ja pilkkaa muilta aikuisilta henkilöiltä omien tekemistensä ja käytöksestä vuoksi. Nuhtelu, käskeminen ja pilkka koettiin kuitenkin ansaittuna, niin että haastatellut ovat mielestään käyttäytyneet huonosti tai epäaikuismaisesti. Näin muilla aikuisilla on ollut oikeus kehitysvammaisen nuhteluun, käskemiseen tai pilkkaamiseen.

Vastauksista on myös noussut esiin useita kohtia, joissa toinen aikuinen henkilö on antanut haastatellun kehitysvammaisen tehdä omaan elämäänsä liittyviä päätöksiä ja häntä on tuettu päätöksissään. Näin aikuisen kehitysvammaisen aikuisuus ja päätäntävalta ovat vahvistuneet ja toinen aikuinen henkilö on tukenut häntä.

Joistakin vastauksista jäi haastattelijoille mielikuva, että asia on tarkoin sovittu jonkun toisen henkilön kanssa. Tällaisia asioita ovat muun muassa nukku-
maanmeno aika ja aika, jolloin aamulla herätään, rahamäärä, mikä kehitysvammaisella on milloinkin käytössä, nautittavat alkoholimäärät. Tulkitsimme tällaiset sopimukset huolehtimiseksi. Säännöllinen päivärytmi ja tietyt periaatteet varmasti auttavat monia kehitysvammaisia henkilöitä arjessa. Opin näytetyössä ei kuitenkaan pystytty selvittämään, missä määrin kehitysvammainen henkilö on itse ollut mukana näiden asioiden sopimisessa. Vai ovatko asiat mahdollisesti muiden henkilöiden päättämiä, jotka haastateltavalle on sellaisenaan opetettu. On myös mahdotonta tietää, miten kukin kehitysvammainen henkilö arjessaan selviytyisi ilman näitä tarkkoja rytmityksiä ja sopimuksia.

Tulosten perusteella saa vaikutelman, että haastatellut kehitysvammaiset henkilöt ovat tyytyväisiä elämäänsä. Kaikki haastatellut kertovat pitävänsä asumis-
muodostaan, he ottavat osaa koulutukseen tai työtoimintaan ja heillä on ystäviä ja suhteet perheeseen ovat hyvät. Lisäksi lähes kaikki haastatelluista seuruste-

levat. Suurempia murheita tai tyytymättömyyden aiheita ei haastatteluissa tullut ilmi kenenkään kohdalla. Omaan aikuisuuteen ja taitoihin uskotaan.

Kuten jokainen ihminen, myös jokainen kehitysvammainen, on yksilö. Tämän huomasi myös haastatteluissa, jokainen henkilö painotti omia itselleen tärkeitä asioita ja näki asiat omalla tavallaan. Kehitysvammaisten aikuisuus on samalla tavalla yksilöllinen kuin aikuisuus ylipäänsä. Opinnäytetyössämme ei ollut pyrkimyksenä löytää yhtä yleistettävää kuvausta kehitysvammaisen aikuisuudesta vaan avata sitä, miten nämä haastatellut kehitysvammaiset henkilöt kuvaavat omaa elämäänsä ja omaa aikuisuuttaan.

Tutkimukseen osallistuneilla kehitysvammaisilla henkilöillä tuntuu olevan melko realistinen suhtautuminen omiin taitoihinsa ja omaan elämäänsä kaiken kaikkiaan. Selviä liioitteluita omissa taidoissa ei haastatteluissa ilmennyt. Omaa kirjoitustaitoaan joku haastatelluista saattoi pitää hyvänä, vaikka jo suostumusloMAKEeseen oman nimen kirjoittaminen tuotti vaikeuksia. Suurinta osaa taidoista ei tietenkään päässyt haastattelutilanteessa mitenkään testaamaan, eikä se olisi ollut tarpeenkaan, koska opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää kehitysvammaisten omia ajatuksia.

Realistisuutta vastauksissa osoittaa myös se, että moni kehitysvammainen henkilö löysi jotakin harjoiteltavaa aikuisuuden taidoissaan. Useimmilla harjoitusta vaativia taitoja olivat muun muassa uunin käyttö, rahan nostaminen automaatista ja omien asioiden hoitaminen apteekissa ja pankissa. Vastauksissa nousi esiin myös se, että jotkut vastanneista miettivät asioiden seurauksia. Lapsuudenkodista muutettaessa tiedettiin oman vastuun lisääntyvän. Myös lapsen hankinta oli elämänmuutos, jonka tiedettiin lisäävän vastuuta ja velvollisuuksia.

Viimeisenä haastattelussa kysyttiin vastaajan tulevaisuuden haaveita. Tulevaisuuden haaveet osoittivat myös kehitysvammaisten henkilöiden realistisuutta. Haaveissa oli muun muassa lomamatka idolin asuinsijoille, naimisiinmeno, ajokortin hankkiminen, muutto Helsinkiin sekä omaan asuntoon muuttaminen. Lisäksi haaveiltiin siitä, että saisi tulevaisuudessakin asua nykyisessä asuinpai-

kassa, ja sähköjoukkueesta, jota oli yritetty jo aikaisemmin saada kokoon siinä onnistumatta.

9 POHDINTA

Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastatteluista kehitysvammaisista pitivät itseään aikuisina. Kuitenkin haastatteluista huomasin, että tiettyä eroavaisuutta ei-kehitysvammaisiin henkilöihin koettiin. Eri haastateltavat kertoivat jonkin asian tekemiseen tarvittavan aikuisen henkilön luvan tai läsnäolon. Mainittiin myös, että jokin asia on kielletty lapsilta tarkoittaen sillä myös itseä. Yhtenä aikuisen ihmisen määreenä pidettiin myös terveyttä. Vastauksessa ei kuitenkaan käynyt ilmi, tarkoittaako terveys tässä kehitysvammattomuutta vai muunlaista terveyttä.

Haastatteluista saattoi huomata haastateltavien olevan kehitysvammaisia. Puheen tuottaminen oli jollekin melko haasteellista. Lähes kaikissa haastatteluissa oli kohtia, joissa kehitysvammainen henkilö vastasi eri asiaan kuin kysyttiin. Esimerkiksi kysyttäessä, harrastaako liikuntaa, joku kertoi kitaran soitosta. Tähtän olisi tosin voinut vielä vaikuttaa haastattelutilanteessa tarkentamalla ja helpottamalla kysymyksiä. Kuitenkin juuri se, että joillain haastatteluilla puheen tuottaminen oli hieman vaikeaa ja puhe toisinaan hyvinkin epäselvää, vaikeutti lisäkysymysten tekoa, sillä aivan kaikista asioista ei saanut joidenkin kohdalla selvää ennen kuin oli kuunnellut haastattelun useaan otteeseen nauhoitettuna.

Jotkut vastaukset osoittivat myös selkeästi ajattelun erilaisuutta. Eräs haastateltava vastasi kysyttäessä, onko hän jutellut kenenkään kanssa omasta kehitysvammaisuudestaan, käyvänsä puheterapeutilla, missä korjataan virheitä hänen puheestaan. Litteroidessa haastatteluja huomasin vastanneiden puhetyylin olevan hyvin epäjohdonmukainen. Puheessa on paljon täytesanoja ja toistoja. Haastateltu saattoi käyttää jotakin sanaa vastakohdan asemasta, esimerkiksi minimi tarkoittaen maksimia ym. Osa näistä väärinymmärryksistä ja puheen epäselvyydestä saattoi hyvinkin johtua myös esimerkiksi jännittämisestä haastattelutilanteesta.

Tutkimuksessamme nousi esiin joitakin kohtia, joissa kehitysvammaisen taito ja sen käyttäminen eivät kohdanneet. Kaikki vastanneista henkilöistä kertoivat osaavansa käyttää kännykkää. Haastattelussa ei noussut esiin mitään syytä epäillä tätä. Kuitenkin vain pieni vähemmistö haastatelluista kertoi hoitavansa omia asioitaan puhelimitse. Haastatelluilta kysyttiin, kuka ilmoittaa työpaikalle hänen poisjäännistään hänen sairastuttuaan sekä sitä, kuka soittaa ja tilaa taksin, kun hän sitä tarvitsee. Pääasiassa puhelimesta kehitysvammaista koskevat asiat hoitaa vanhempi tai asumisyksikön henkilökunta.

Vaikka haastatellut eivät puhelimitse hoitaneet sellaisia asioita, kuten työpaikalle sairastumisesta ilmoittamista tai taksin tilaamista, kertoi usea kuitenkin pitävänsä yhteyttä vanhempiinsa ja sisaruksiinsa juuri puhelimen välityksellä. Kyse ei siis välttämättä ole siitä, etteikö kännykkää osattaisi käyttää, vaan luultavimmin ongelmakohdat löytyvät juuri asioiden hoitamisesta puhelimen välityksellä. Esimerkiksi taksin tilaaminen voi olla kehitysvammaiselle henkilölle vaikeaa, sillä sitä varten pitäisi tietää ja osata monta eri asiaa. Vaikka taksin numero olisi tallennettuna kännykkään, pitää taksia tilatessaan tietää vähintään tarkka osoite ja joissain tapauksissa myös kellonaika, jolloin taksin pitäisi saapua.

Puhelimesta asioiden hoitoa olisi helppoa alkaa harjoitella soittaessaan työpaikalle ja ilmoittaessa sairastumisestaan. Työ- ja päivätoiminnassa ohjaajat ovat tuttuja henkilöitä, jotka ovat tottuneet kehitysvammaisten puheeseen ja heidän puhetyyliinsä. Työtoimintaan soittaminen ei ole varsinaisesti virallinen puhelu eikä sitä varten tarvitsisi tietää tarkkoja tietoja. Puhuminen tutun henkilön kanssa ei myöskään jännittäisi kehitysvammaista henkilöä samalla tavalla kuin tuntemattomalle ihmiselle soittaminen.

Vain muutama haastatelluista ilmoitti laittavansa ruokaa. Yleensä ruoka tuli valmiina asumisyksikköön tai sen valmisti kotona joku muu henkilö kuin haastateltu itse. Jotkut toivat myös haastatteluissa ilmi laittaneensa ennen useammin ruokaa itse, mutta ruuan laitton vähentyneen. Ruuan laitto on yksi tärkeä aikuisuuden taito. Itsenäinen asuminen vaatii jonkinlaista ruuanlaittotaitoa. Usealla haastatelluista olisi luultavasti taitoja ruuanlaiton harjoitteluun tai ruuanlaittoon yhdessä jonkun toisen henkilön kanssa.

On sinänsä melko harmillista huomata, etteivät nuoret aikuiset kehitysvammaiset henkilöt pääse harjoittelemaan yhtä tärkeimmistä itsenäisyyden taidoista. Ja vaikka ruuanlaittoa olisi joskus hieman harjoitellutkin, ei siitä ole paljoakaan hyötyä, sillä taidot unohtuvat helposti, jos niitä ei pääse jatkuvasti käyttämään. Moni kuitenkin vastasi lämmittävänsä mikrossa ruokaa ja myös syövänsä mikroaterioita. Luultavasti tämä on melko yleistä myös ei-kehitysvammaisten nuorten aikuisten keskuudessa. Taito laittaa itse ruokaa ei ole enää nykyään itsensänselvyyss kenenkään kohdalla.

Suurin haastealue haastateltujen kehitysvammaisten aikuisuuden taidoissa on rahankäyttö. Kaikkien haastateltujen raha-asioita hoitaa suurimmaksi osaksi joku muu kuin haastateltava itse. Jonkinlaista rahojen tunnistamista ja rahan arvon ymmärtämistä tuntui olevan kaikilla tutkimukseen osallistuneilla. Moni teki itse pieniä ostoksia ja kävi nostamassa rahaa automaatista jonkun kanssa. Kuitenkaan kukaan haastateltavista ei ole itse vastuussa omista rahoistaan, eikä monikaan tiedä kovin hyvin mistä heille tulee rahaa ja mihin sitä kuluu. Hyvin harva oli tietoinen saamistaan tuista ja esimerkiksi yksi haastateltavista ei tien-nyt maksavansa asumisestaan vuokraa. Luultavasti ainakin osa haastatelluista kykenisi huolehtimaan raha-asioistaan hieman nykyistä enemmän ainakin pie-nempien rahasummien osalta, jos järkevää rahankäyttöä harjoiteltaisiin heidän kanssaan säännöllisesti ja opittuja taitoja pidettäisiin ahkerasti yllä.

Kuten jo teoriaosuudessa tuli esille kehitysvammaiset nuoret suorittavat usein ammatillisen koulutuksen, erityisammattikoulun tai ammattikoulun tavallisen linjan. Ammatillinen koulutus kuitenkin harvoin johtaa työn saantiin normaaleilta työmarkkinoilta. Yleisin kehitysvammaisen henkilön työpaikka on heille järjestetty erityinen työtoiminta. Työtoiminnassa työtehtävät harvoin vastaavat saatua koulutusta. Tutkimukseemme haastatelluista ainoastaan yksi kävi työtoiminnan ohella avotyössä tavallisella työpaikalla. Aikaisemmin avotyössä oli käynyt myös toinen haastatelluista. Osa haastatelluista kaipasi työskentelyä työtoimin-
nan ulkopuolella.

Kuitenkin jo pelkästään se, että käy töissä, nousi useastikin esille aikuisuuteen liittyviä asioita kysyttäessä. Monet pitivät työtoimintaa aivan oikeana työpaikkana ja ovat tyytyväisiä siihen, että voivat käydä töissä. Vaikka työtehtävät työtoiminnassa eivät vastaa omaa koulutusta tai työtoiminnan sijaan esimerkiksi kauppa olisi mieluisampi työpaikka, pidetään työtä ylipäättään ylpeyden aiheena ja merkinä aikuisuudesta.

Jyrkkä suhtautuminen päihteisiin sekä neutraali suhtautuminen seksuaalisuuteen yllättävät tuloksissa. Lähes jokainen vastanneista käytti itse jonkin verran alkoholia, mutta alkoholin käyttäminen humaltumiseen asti nähtiin todella negatiivisena. Eräs vastanneista totesi runsaan alkoholinkäytön olevan melko yleistäkin, mutta humaltumista pidettiin siis erittäin kielteisenä asiana. Vastauksien perusteella yleensä alkoholia nautittiin omien vanhempien läsnä ollessa. Alkoholin käyttömäärät olivat monelle selvät, pari pulloa siideriä tai muutama lasi viiniä. Kenelläkään haastatelluista ei vastauksien perusteella kuitenkaan tunnu olevan kiinnostusta suurempaan alkoholin käyttöön.

Seksiin liittyviin kysymyksiin haastatellut vastasivat melko vapautuneesti. Seksi tuntui monen kohdalla normaalilta puheenaiheelta ja sitä kerrottiin myös harrastettavan. Seksikysymykset mietityttivät opinnäytetyön tekijöitä ennen haastatteluja ja niiden esittäminen tuntui hieman vaikealta. Joillekin haastatelluille myös kysymyksiin vastaaminen oli vaikeaa tai noloistuttavaa, mutta vain harvoille. Suurin osa puhui aiheesta suoraan ja vapaasti. Tutkimukseen vastanneet kehitysvammaiset osoittivat, että seksi on heille melko normaali ja arkinen asia.

Aikaisemmissa tutkimuksissa, jotka olemme nostaneet opinnäytetyössämme esille, on kaksi hyvin erilaista näkökulmaa. Hasasen ja Vauhkosen vuonna 2002 tekemässä opinnäytetyössä on nostettu esille kehitysvammaisten oma näkökulma itsemääräämisoikeutensa toteutumisesta. Kehitysvammaliiton tutkimuksessa (Eriksson, 2008) tutkittiin myös vammaisten henkilöiden arkielämää ja itsemääräämistä. Tutkimuksen tuloksia tarkasteltiin kuitenkin enemmän yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Huomattavaa on se, että kehitysvammaisten henkilöiden itsensä näkökulmaa korostavassa aikaisemmassa opinnäytetyössä ja omassamme tulokset ovat positiivisia. Yhteiskunnan kannalta katsottuna tulok-

set taas voidaan nähdä negatiivisina, esimerkiksi juuri kulutusyhteiskunnan ulkopuolelle jäämisenä.

Hasasen ja Vauhkosen opinnäytetyön tulosten mukaan kehitysvammaiset kokivat itsemääräämisoikeutensa toteutuvan. Saman voi havaita meidän tutkimuksemme: haastatellut kokivat olevansa aikuisia ja saavansa pääosin päättää omista asioistaan. Kehitysvammaliiton tutkimuksen tuloksista nousi selvästi esille se, että taloudelliset ongelmat ja köyhyys rajoittavat vammaisen henkilön täysivaltaista kansalaisuutta. Nykypäivänä täysivaltainen kansalaisuus nähdään usein kulutusyhteiskunnan jäsenyytenä. Kun tätä asiaa pohtii tutkimuksemme kannalta, nousevat siitäkin esille juuri raha-asiat. Harva haastateltu huolehtii itse raha-asioistaan, eikä monikaan tiedä paljonko hänellä on rahaa. Vaikka haastatellut eivät siis ehkä olekaan kulutusyhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä tavalla, jolla tätä termiä on tarkoitettu käytettävän, kokivat he kuitenkin pääasiassa olevansa kuten kaikki muutkin.

LÄHTEET

Eriksson, S. 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Kehitysvammaliiton tutkimuksia.

Haarni, I. 2006. Keskeneräistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa. Stakesin raportteja 6/2006.

<http://www.stakes.fi/verkkajulkaisut/raportit/R6-2006-VERKKO.pdf> (Luettu 13.1.2010)

Hartikainen, M., Kronqvist, E-L. & Pulkkinen, M. 2007. Kehityopsykologia- matkalla muutokseen. Helsinki. WSOY.

Hasanen, K. & Vauhkonen, K. 2002. ”Päätämmekö itse”- Jyvässeudulla asuvien kehitysvammaisten ihmisten kokemuksia itsemääräämisoikeuden toteutumisesta. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyötiivistelmä. (Luettu 10.11.2009)saatavilla:

<http://batman.jamk.fi/~voyager/opin/index.php?nayta=1284>

Hirsjärvi, S., Remes, P & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. Helsinki. Tammi.

Kananen, J. 2008. Kvali: kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 93.

Kaski, M. (toim.), Manninen, A. & Pihko, H. 2009. Kehitysvammaisuus. 4. uudistettu painos. Helsinki. WSOY.

Kehitysvammaliitto. 2007. Toimintakyvyn arviointi.
<http://kehitysvammaliitto.fi/koulutus/arviointipalvelut/toimintakyky-ja-elamanlaatu.html> (Luettu 26.3.2010)

Kehitysvammaliiton toimintakertomus 2009.
http://kehitysvammaliitto.fi/fileadmin/tiedostot/muut/pdf/toimintakertomukset/kehitysvammaliiton_toimintakertomus_2009.pdf (Luettu 18.5.2010)

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laaduulinen terveystutkimus. Helsinki, Edita Prima Oy.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519

Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E-L. 2004. Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Helsinki. WSOY.

Matikka, L. M., Ojanen, M. & Vesala, H. T. 2004. KETO – toimintakyvyn arviointiasteikko. Käyttöopas. Helsinki. Kehitysvammaliitto ry.

Myllyniemi, S. 2009. Taidekohtia. Nuorisobarometri 2009. Yliopistopaino Oy. Helsinki.

Mäki, O. A. 2009 Lääketieteellinen luokitus.
<http://verneri.net/yleis/tietopankki/mita-kehitysvammaisuus-on/laaketieteellinen-luokitus.html> (Luettu 22.2.2010)

Nummelin, T. Kehitysvammaliitto.
<http://www.kehitysvammaliitto.fi/koulutus/kehittamishankkeet/tyota-tekijoille/palkkatyohon.html>

Ojanen, M. & Seppälä, H. 2004. PSYTO – psykososiaalisen toimintakyvyn arviointiasteikko. Helsinki. Kehitysvammaliitto ry.

Palonen- Munnukka, R. 2009. Mitä niille rakkaudesta puhua. Mediapinta.

Seppälä, H. 2009a. Kehitysvammaisen henkilön toimintakyvyn arviointi.
<http://kehitysvammaliitto.fi/tutkimus/tutkimusteemat/toimintakyvyn-arviointi.html> (Luettu 26.3.2010)

Seppälä, H. 2009b. Mitä kehitysvammaisuus on?
<http://verneri.net/yleis/tietopankki/mita-kehitysvammaisuus-on.html> (Luettu 22.2.2010)

Somer, S. 2009. Toimintakyky.
<http://verneri.net/yleis/tietopankki/mita-kehitysvammaisuus-on/toimintakyky.html>

(Luettu 26.3.2010)

Tuomi, J. & Sajajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Tammi.

LIITE 1
1 (3)

Asuminen

- Miten asut; vanhempien/jonkun sukulaisen kanssa, asumisyksikössä, itsenäisesti omassa asunnossa, yhdessä avio/avopuolison kanssa
- Jos asut asumisyksikössä, onko sinulla siellä oma huone vai jaatko huoneesi jonkun muun kanssa?
- Oletko tyytyväinen asumisjärjestelyysi?
- Voitko/Oletko itse voinut vaikuttaa siihen miten asut?
- Haluaisitko tulevaisuudessa asua jotenkin muuten/ jossain muualla?

Omasta kodista huolehtiminen

- Huolehditko itse siivouksista? / Miten osallistut siivouksiin?
- Huolehditko itse ruuanlaitosta? / Miten osallistut ruuan laittoon?
- Huolehditko itse peseytymisistäsi?
- Huolehditko itse vaatehuollosta; vaatteiden pesu,
- Jos et, kuka huolehtii?
- Jos huolehdit, kaipaisitko siihen apua?

Raha- asiat

- Onko sinulla oma pankkitili?
- Mistä saat rahaa?

- Mihin sinulla kuluu rahaa?
- Onko sinulla edunvalvojaa?
- Riittävätkö rahasi elämiseen?
- Tunnistatko eri rahat toisistaan ja tiedätkö rahan arvon?
- Hoidatko itse omat kauppa- asiat?

Sosiaaliset suhteet

- Onko sinulla ystäviä? Onko ystäviä paljon? Minkälaisia?
- Onko sinulla sisaruksia? Millaiset suhteet?
- Millaiset suhteet sinulla on vanhempiisi?
- Mitä harrastat? Pidätkö harrastuksistasi?
- Estääkö jokin asian sinua harrastamasta asioita joita haluaisit?

Seurustelu ja seksi

- Onko sinulla tyttö/poikaystävää tai avio/avopuolisoa?
- Haluaisitko löytää itsellesi kumppanin?
- Millaista on sinun mielestäsi hyvä seurustelu/hyvä parisuhde?

2 (3)

- Mitä ajattelet perheen perustamisesta?
- Mitä ajattelet omasta seksiaalisuudestasi?
- Tiedätkö ehkäisykeinoista?

Omasta itsestä huolehtiminen

- Hoidatko peseytymiset itsenäisesti?
- Hoidatko vaatehuollon itsenäisesti?
- Miten huolehdit siitä, että voit hyvin?
- Liikutko mielestäsi tarpeeksi?
- Mitä teet, kun sairastut?
- Heräätkö aamulla itsenäisesti, menetkö nukkumaan itsenäisesti?
- Oletko tyytyväinen itseesi ja omaan elämääsi?

Työ/päivätoiminta ja avotyö

- Mitä kouluja olet käynyt?
- Käytkö työ/päivätoiminnassa tai avotyössä
- Minkälaista työtä teet?
- Oletko päässyt vaikuttamaan omiin työasioihisi?
- Oletko tyytyväinen työhösi?
- Tiedätkö millaista palkkaa työstäsi saat?

Liikkuminen

- Miten kuljet matkat työpaikalle tai päivätoimintaan?

- Liikutko itsenäisesti kaupungilla?
- Käytätkö julkisia kulkuneuvoja? Mitä?

Yhteiskunnallinen osallistuminen

- Oletko käynyt äänestämässä joissakin vaaleissa?
- Seuraatko oman kaupunkisi, Suomen, maailman asioita?
- Osaatko käyttää tietokonetta? Mihin tarkoitukseen käytät sitä?
- Kuulutko johonkin järjestöön/ yhdistykseen?

Käytännön taidot

- Osaatko lukea?
- Osaatko kirjoittaa?
- osaatko kellonajat?
- osaatko käyttää kännykkää itsenäisesti?

3 (3)

Päihteet

- oletko kokeillut tupakkaa tai juonut jotain alkoholijuomaa; kaljaa, siideriä, viinaa?
- Miten suhtaudut päihteisiin?
- Miten muut ihmiset suhtautuvat siihen jos käytät päihteitä?
- Onko sinun kanssasi keskusteltu päihteiden käytöstä?

Mitä aikuisuus mielestäsi tarkoittaa? Millainen ihminen on sinun mielestäsi aikuinen?

Oletko itse aikuinen? Mikä tekee sinusta aikuisen?

Mitä ajattelet kehitysvammaisuudestasi?

Kohtelevatko muut ihmiset sinua aikuisena, sukulaisesi ja ystäväsi, asumisyksikön ja työpaikan henkilökunta, vieraat ihmiset?

Saatko päättää asioistasi?

Millaisia tulevaisuuden haaveita sinulla on?

Haastattelurunko

Taustatiedot

- ikä
- sukupuoli

Asuminen

- Asutko vanhempien kanssa, asumisyksikössä vai omassa asunnossa?
- Onko sinulla oma huone?
- Mistä asioista pidät kotonasi? Mistä asioista et pidä?
- Milloin olet muuttanut? Kuka päätti? Miltä tuntui?
- Haluaisitko tulevaisuudessa asua jotenkin muuten/ jossain muualla?

Omasta kodista huolehtiminen

- Onko sinulla siivouspäivä? Siivoatko itse huoneesi/kotisi? Kuinka usein siivoat? Saatko apua? (jos ei, niin tarvitsisitko?) Kuka auttaa?
- Laitatko itse ruokaa? Teetkö jonkun kanssa yhdessä ruokaa? Teetkö itsellesi aamu/iltapalan tai välipalaa?
- Käytkö itse pesulla? Avustaako joku sinua peseytymisessä? Pesetkö itse hampaat? Kuinka usein?
- Tiedätkö milloin sinun pitää vaihtaa vaatteet? Neuvooko joku sinua, milloin pitäisi vaihtaa vaatteet? Osaatko käyttää pyykinpesukonetta? Kuka pesee vaatteet, jos et itse? Laitatko pyykit itse kuivumaan? Tarvitko apua/ohjausta vaatehuollossa?

Omasta itsestä huolehtiminen

- Miten huolehdit siitä, että voit hyvin?
- Harrastatko liikuntaa? Millaista liikuntaa? Kuinka usein? Liikutko mielestäsi tarpeeksi?
- Menetkö itse nukkumaan? Heräätkö aamulla itse? Nukutko mielestäsi tarpeeksi? Nukutko yösi hyvin? Oletko usein väsynyt?
- Mitä teet, kun sairastut? Kuinka usein käyt lääkärisä/hammashoitajalla/jalkahoitajalla?
- Onko sinulla lääkkeitä? Mihin vaivaan syöt lääkkeitä? Otatko lääkkeet itse? Ostatko lääkkeet itse apteekista?

Käytännön taidot

- Osaatko lukea?
- Osaatko kirjoittaa?
- Osaatko kellonajat?

2 (3)

- Osaatko käyttää kännykkää? Osaatko vastata kännykkään? Osaatko soittaa itse kännykällä?
- Osaatko käyttää kodinkoneita? Mitä?
- Osaatko nostaa rahaa pankkiautomaatista?

Työ/päivätoiminta ja avotyö

- Mitä kouluja olet käynyt?
- Käytkö työ/päivätoiminnassa tai avotyössä? Laptuotteella tai Voiskassa?
- Minkälaista työtä teet? Tykkäätkö työstäsi?
- Jos olet kyllästynyt työtehtävääsi, oletko saanut vaihtaa?
- Saatko palkkaa? Kuinka paljon saat palkkaa?
- Haluaisitko joskus vaihtaa työpaikkaa? Mitä työtä haluaisit tehdä?

Raha- asiat

- Onko sinulla oma pankkitili?
- Onko sinulla pankkikortti omassa käytössä?
- Saatko eläkettä/asumistukea/palkkaa?
- Maksatko vuokraa?
- Mihin käytät rahaa?
- Onko sinulla edunvalvojaa? Kuka hoitaa sinun raha-asiasi?
- Onko sinulla tarpeeksi rahaa elämiseen?
- Tunnistatko eri rahat toisistaan? Tiedätkö rahan arvon?
- Käytkö itse kaupassa/apteekissa/pankissa?

Liikkuminen

- Miten kuljet työpaikalle tai päivätoimintaan?
- Käytkö yksin kaupungilla?
- Käytätkö linja-autoa/junaa/taksia? Yksin vai jonkun kanssa? Kenen?
- Onko sinulla taksikortti? Osaatko itse tilata taksin? Jos ei, niin kuka tilaa?

Yhteiskunnallinen osallistuminen

- Oletko käynyt äänestämässä joissakin vaaleissa?
- Luetko sanomalehtiä? Mitä? Katsotko uutisia televisiosta?
- Tykkäätkö seurata mitä Suomessa/ulkomailla tapahtuu?
- Osaatko käyttää tietokonetta? Mitä teet sillä?
- Kuulutko johonkin järjestöön/ yhdistykseen? Kehitysvammaisten tukiyhdistys?

3 (3)

Sosiaaliset suhteet

- Onko sinulla ystäviä? Onko ystäviä paljon/monta? Missä olet tutustunut heihin?
- Onko sinulla sisarusia? Kuinka usein tapaatte? Käytkö heillä kylässä? Käyvätkö he luonasi kylässä?
- Kuinka usein tapaat vanhempiasi? Käytkö kotona? Kuinka usein? Soitteletteko? Käykö vanhemmat sinun luona kylässä? – Onko vanhempien kanssa mukava asua?
- Mitä harrastat? Pidätkö harrastuksistasi?
- Haluaisitko harrastaa vielä jotain muuta?

Seurustelu ja seksi

- Onko sinulla tyttö/poikaystävää tai avio/avopuolisoa?
- Haluaisitko tyttö/poikaystävän?
- Millainen on hyvä tyttö/poikaystävä?
- Mitä ajattelet perheen perustamisesta?
- Mitä ajattelet seksistä? Harrastatko seksiä?
- Tiedätkö mitä on ehkäisy? Käytätkö ehkäisyä?

Päihteet

- Poltatko tupakkaa? Oletko kokeillut tupakkaa?
- Oletko juonut kaljaa/siideriä/viiniä/viinaa? Kuinka usein juot?
- Mitä mieltä olet tupakasta ja viinasta?
- Mitä muut ajattelevat tupakoinnistasi/alkoholin käytöstä?
- Onko sinun kanssasi keskusteltu tupakasta ja viinasta? Kuka?

Mitä aikuisuus mielestäsi tarkoittaa? Millainen ihminen on sinun mielestäsi aikuinen?

Mitä aikuiset saavat tehdä? Mitä ei?

Oletko itse aikuinen? Mikä tekee sinusta aikuisen?

Mitä ajattelet kehitysvammaisuudestasi?

Pitävätkö muut ihmiset sinua aikuisena, sukulaisesi ja ystäväsi, asumisyksikön ja työpaikan henkilökunta, vieraat ihmiset?

Saatko samanlaista kohtelua kuin muut aikuiset?

Saatko päättää asioistasi?

LIITE 3

1 (1)

Sosiaali- ja terveysala

Syksy 2009
SAATE

Hei nuori aikuinen !

Olemme sosionomiopiskelijat Tuulia Heikkinen ja Sanna Pauku ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötämme aiheena lievästi kehitysvammaisen nuoren aikuisen kokemus omasta aikuisuudesta. Tarkoituksenamme on haastatella alle 30- vuotiaita kehitysvammaisia henkilöitä. Pyydämme sinua haastateltavaksi. Haastattelussa sinulta kysytään kysymyksiä muun muassa asumisesta, työssäkäynnistä ja raha-asioista. Järjestämme Leirikodissa yhteisen tapaamisen kaikkien haastatteluihin pyydetuille. Tapaamisessa käymme tarkemmin läpi tulevia haastatteluja.

Tapaaminen pidetään Leirikoti asumisyksikössä Lentäjätie 15 b, 53600 Lappeenranta 18.1.2010 klo. 17.30 Toivomme sinun osallistuvan tapaamiseen. Halutessasi voit ottaa tapaamiseen mukaan jonkun läheisen henkilön, kuten vanhempi, avustajan tai asumisyksikön työntekijän.

Jos sinulle tulee jotain kysyttävää tai haluat ilmoittaa ettet pääse osallistumaan tapaamiseen mutta olisit halukas haastateltavaksi voit soittaa Terhi Määtälle Leirikodin vastaavalle ohjaajalle p. 05 616 2721.

Sinua tapaamiseen odottaen,
Sanna Paukku
Tuulia Heikkinen

LIITE 4
1 (1)

Sosiaali- ja terveysala

Syksy 2009

SUOSTUMUS

Olen saanut riittävästi tietoa Lievästi kehitysvammaisen nuoren aikuisen kokemus omasta aikuisuudestaan- opinnäytetyöstä. Olen ymmärtänyt minulle kerrotut asiat. Olen voinut esittää kysymyksiä ja olen saanut kysymyksiini vastaukset. Suostun osallistumaan tähän tutkimukseen.

Paikka

Aika

Haastateltava

Opiskelijat

Huoltaja